

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele

Kód oboru: 7506R029

Název bakalářské práce:

RODINNÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE
FAMILY EDUCATION AT BASIC SCHOLL

Autor:
Renáta Kadlecová
Sídliště 991
407 77 Šluknov

Podpis autora: _____

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Počet:

stran	obrázků	tabulek	grafů	zdrojů	příloh
80	6	18	19	21	9 + 1 CD

CD obsahuje celé znění bakalářské práce.

V Liberci dne: 30.11.2007

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno a příjmení: Renáta Kadlecová
Adresa: Sídliště 991, 407 77 Šluknov

Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Kód oboru: 7506R029

Název práce: RODINNÁ VÝCHOVA NA ZÁKLADNÍ ŠKOLE

Název práce v angličtině: FAMILY EDUCATION AT BASIC SCHOLL

Vedoucí práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc.

Termín odevzdání práce: 30.04.2007

Bakalářská práce musí splňovat požadavky pro udělení akademického titulu „bakalář“ (Bc.).

.....
vedoucí bakalářské práce

.....
děkan FP TUL

.....
vedoucí katedry

Zadání převzal (student):

Datum: 28. 01. 2006

Podpis studenta:

Cíl práce:

Vytvoření metodického postupu. Zjištění vlivu rodinné výchovy na znalosti dětí.

Základní literatura:

- FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. 1. vyd. Praha: 1997. ISBN 80-7178-063-4.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- KARNSOVÁ, Michelle. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. 1. vyd. Praha: 1995. ISBN 80-7178-032-4.
- MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života I*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-7168-033-8.
- MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života II*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-7168-034-6.

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom(a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 30. 11. 2007

Podpis: Renáta Kadlecová

Poděkování

Děkuji vedoucímu své bakalářské práce panu doc. PhDr. Bohumilu Stejskalovi za odborné vedení, ochotu a cenné připomínky. V neposlední řadě děkuji též rodině za velkou podporu.

Název bakalářské práce: Rodinná výchova na základní škole

Název bakalářské práce: Family education at basic school

Jméno a příjmení autora: Renáta Kadlecová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2007/2008

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Bohumil Stejskal, CSc

Resumé:

Rodinná výchova na základní škole

Bakalářská práce se zabývala problematikou rodinné a sexuální výchovy pubescentů a adolescentů na druhém stupni základní školy. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která nás pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů informovala o významu výchovy, rodinné výchovy, sexuální výchovy a vyzdvihovala důležitost prevence těchto výchov. Praktická část byla rozdělena na tři oblasti. První část zjišťovala pomocí didaktického testu rozdíly ve znalostech dívek a znalostech chlapců na zadané téma o dospívání. Druhá oblast zjišťovala pomocí dotazníku a rozhovoru jaké místo v rodinné výchově dospívajících dětí zaujímá poučení o dospívání se zvláštním zaměřením na jedince s mírnou mentální retardací. Třetí oblast prezentuje metodický postup k výuce o dospívání, který lze používat při hodinách v předmětu Rodinná výchova na základní škole a také doporučení pro rodiče.

Klíčová slova: socializace, rodinná výchova, sebevýchova, citová výchova, sexuální výchova, pubescent, adolescent, dospívání, didaktický test, předpoklady, závěr.

Summary:**Family education at basic school**

The bachelor's thesis was focused on the problems of family and sexual education of pubescents and adolescents at basic school. The work formed two pivotal fields. Firstly, it concerned the theoretical part which informed us about the significance of education, family education, and sexual education, thanks to the elaboration and presentation of special sources. Moreover, it stressed the importance of prevention of these kinds of education. The second part, practical, was divided into three areas. The first discovered differences in knowledge of boys and girls in given topics about adolescence, with the aid of the didactic test. The second, aided by the questionnaire and interview, probed which place in family education of adolescents occupies the edification about adolescence with particular focus on the individual with slight mental retardation. The third presents the methodological approach to teaching of adolescence which can be used during lessons in the subject of family education at basic school, and as a recommendation for parents.

Keywords: socialization, family education, self-education, emotional education, sexual education, pubescent, adolescent, adolescence, didactic test, assumptions, conclusion.

OBSAH

1 ÚVOD.....	9
2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU.....	11
2.1 POJETÍ VÝCHOVY.....	11
2.1.1 <i>Vývoj a výchova dítěte z hlediska psychologie</i>	12
2.1.2 <i>Výchova a sebevýchova</i>	17
2.1.3 <i>Celkové způsoby výchovy</i>	17
2.1.4 <i>Sebevýchova</i>	18
2.2 JINÉ NÁZORY NA VÝCHOVU.....	20
2.2.1 <i>Děti bez výchovy</i>	20
2.3 VÝCHOVA V RODINĚ.....	23
2.3.1 <i>Trvalost a hloubka citových vztahů</i>	23
2.4 CITOVÁ A SEXUÁLNÍ VÝCHOVA JAKO SOUČÁST RODINNÉ VÝCHOVY.....	24
2.5 ŠKOLA JAKO SOUČÁST SPOLEČNOSTI.....	26
2.5.1 <i>Definice a funkce školy</i>	26
2.6 NA CESTĚ RODINNÉ A SEXUÁLNÍ VÝCHOVY JAKO VYUČOVACÍHO PŘEDMĚTU.....	27
2.6.1 <i>Mentální retardace a její klasifikace</i>	30
2.7 CHARAKTERISTIKA NOVÉHO VYUČOVACÍHO PŘEDMĚTU VÝCHOVA KE ZDRAVÍ.....	31
3 PRAKTICKÁ ČÁST.....	33
3.1 CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	33
3.1.1 <i>Stanovení předpokladů</i>	33
3.2 POUŽITÉ METODY.....	34
3.3 POPIS VÝBĚROVÉHO VZORKU.....	34
3.4 PRŮBĚH PRŮZKUMU.....	36
3.5 VÝSLEDKY A JEJICH INTERPRETACE.....	37
3.6 SHRNTÍ VÝSLEDKŮ PRAKTICKÉ ČÁSTI.....	56
4 ZÁVĚR.....	58
5 NÁVRH OPATŘENÍ.....	60
5.1 NÁVRH METODICKÉHO POSTUPU VÝUKY DO HODIN V PŘEDMĚTU RODINNÁ VÝCHOVA.....	60
5.2.1 <i>Doporučená literatura pro rodiče i pro učitele</i>	65
6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	66
7 SEZNAM PŘÍLOH.....	68
8 PŘÍLOHY.....	69

1 ÚVOD

Výběr tématu bakalářské práce, zabývající se problematikou rodinné a sexuální výchovy, nebyl náhodný. Důvodů, které přesvědčovaly o důležitosti tohoto námětu, bylo více. Uvedeme některé z nich.

Prvním důvodem je aktuálnost. Pokud zajdeme do knihkupectví, zjistíme, že se mnoho knih, článků a publikací týká otázek sexuality, rodiny, mateřství a pohlavních chorob.

Dále je to odtabuizování sexuální výchovy. V dnešní době je již překonán stud, který dříve bránil informovat dospívající děti o daném tématu. Konečně se autoři, rodiče ani učitelé nebojí mluvit o věcech, které patří k přirozenému lidskému životu.

A třetím důvodem je špatné chápání pojmu sexuální výchova. Nejen děti, ale i jejich rodiče si mnohdy špatně vysvětlují obsah této výchovy. Velmi často je mylně zaměňována s poučováním o sexuálních praktikách.

Z těchto uvedených znepokojujících důvodů byla bakalářská práce zaměřena tak, aby zjistila, jaké skutečné místo v rodinné výchově pubescentů a adolescentů zaujímá poučení o dospívání, které se jim dostává. Budeme sledovat, jak se s tímto tématem dospívající seznamují, ať již prostřednictvím rodiny, školy a nebo z jiných zdrojů. Tato práce by také měla veřejnost přesvědčit o tom, že je velmi důležité s dětmi hovořit o otázkách zaměřených na sexuální výchovu.

Jak uvádí Marádová (2000), dospívání rozhodně není jednoduchým obdobím života. V poměrně krátké době dochází k převratným tělesným i duševním změnám. Proměna dítěte v dospělého člověka se neobejde bez nejistot a zmatků, často i konfliktů s rodiči, s učiteli, s okolím. Snad v žádném jiném věku se nenahromadí tolik problémů a otázek.

V období dospívání se začínají objevovat i první sexuální pocity, náklonnost k druhému pohlaví. Zvládnutí těchto životních situací vyžaduje, aby děvčata a chlapci získali včas základní znalosti o reprodukčním zdraví a dokázali se orientovat v otázkách sexuálního života. V současné době si jistě na nedostatek informací z dané oblasti nemůžeme stěžovat. K dispozici jsou odborné publikace, odpovědi na dotazy mladých čtenářů přináší řada novin a časopisů. Sdělovací prostředky doslova přetékají sexuálními tématy. Horší je to s jejich kvalitou. Mnohé z těchto materiálů informují mylně nebo zkresleně. Neupozorňují na následky neuváženého předčasného zahájení pohlavního

života, tolerují časté střídání partnerů, jen málokdy máme možnost s hlavními hrdiny prožívat hluboký cit, upřímnou lásku.

S těmito citacemi se lze plně ztotožnit a tímto Vás uvedu do problematiky rodinné výchovy našich dětí. Vyučuji již čtvrtým rokem na základní škole druhého stupně především výchovy a mým stěžejním předmětem je právě Rodinná výchova. Mnoho rodičů podceňuje informovanost svých dětí do života. Mám možnost denně mluvit s dětmi o jejich starostech, problémech i radostech. Většinu času naše děti tráví ve škole s učiteli a jen malým poměrem se čas dělí mezi rodiče, jejich povinnosti či zájmy. Stále více si uvědomuji, jak je důležité, aby člověk již od útlého věku byl vychováván k dobrému mravnímu jednání.

Cílem bakalářské práce bude zjistit jaké místo v rodinné výchově pubescentů a adolescentů zaujímá poučení o dospívání se zvláštním zaměřením na jedince s mírnou mentální retardací. Následně dle zkušeností vytvoříme metodický postup na určené téma k výuce o dospívání, který lze používat při hodinách v předmětu Rodinná výchova na základní škole a nezapomeneme uvést také doporučení pro rodiče.

V neposlední řadě, uvedeme také problematiku zdraví, která je v současné době začleněna do Rámcově vzdělávacího programu. Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání přináší řadu základních změn. Nově formuluje cíle základního vzdělávání, směřuje školy tak, aby u žáků rozvíjely především takové životně důležité dovednosti, které také budou umět v konkrétních situacích použít. Nový vyučovací předmět Výchova ke zdraví usiluje o naplnění očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví, který navazuje nyní na Standart základního vzdělávání a na současný vyučovací předmět Rodinná výchova, dosud zakotvený v platných vzdělávacích programech (Základní škola, Národní škola, Obecná škola).

2 TEORETICKÉ ZPRACOVÁNÍ PROBLÉMU

2.1 Pojetí výchovy

Tato bakalářská práce má ve svém názvu termín rodinná výchova. Aby nedošlo k nedorozumění, hned na začátku bychom měli tento pojem vysvětlit. Neexistuje obecná definice rodinné výchovy a proto nám nezbyvá nic jiného, než uvést vysvětlení tohoto pojmu od různých autorů, zabývající se výchovou v hlubším slova smyslu.

Pelikán (1995) popisuje výchovu jako individuální vývoj každého jedince, který je určován jednak širším sociokulturním prostředím, kam spadá jak makroklima (stav společnosti, v níž žije), tak mezoklima (příslušnost k určité společenské vrstvě, národnosti, instituci), jednak nejužším společenským prostředím (mikroklimatem), kam patří především rodina, nejbližší přátelé, později partneři, ale i bezprostřední klima třídy, pracovního kolektivu, zájmového kolektivu apod. Často bývá rozhodujícím právě mikroklima, jehož prostřednictvím nezdědka působí i vlivy mezoklimatu a makroklimatu. Tak na dítě působí například celospolečenské změny jednak přímo, protože se jich účastní, je jimi doslova atakováno třeba i formou vlivu masových sdělovacích prostředků, jednak zprostředkovaně v podobě interpretace rodičů, učitele, kamarádů. Utváří se tak pod vlivem nejrůznějších podnětů složitá informační sféra, kterou každý individuálně, subjektivně interpretuje, na niž výběrově reaguje a propouští do svého vědomí především informace, které v dané chvíli odpovídají jeho duševnímu stavu, očekávání i míře otevření sedané informaci. Informace mají ovšem nejen náboj poznávací, ale nezdědka i emocionální. Kvalita tohoto emocionálního náboje se promítá do emocionality jedince opět velice diferencovaně v závislosti na osobnosti recipienta.

Osobnost člověka se tedy utváří na bázi genetických dispozic v procesu interakce s okolním prostředím. V procesu této interakce dochází k tzv. *sociálnímu učení*, kdy jedinec pod vlivem vnějších podmínek a na základě svých zkušeností s reakcí na tyto podmínky mění své chování a jednání. Významná je zde jeho osobní zkušenost, která se opírá především o poznatky z výsledků vlastního jednání a chování.

Působení na utváření osobnosti člověka může probíhat v podstatě třemi různými formami. Vždy jde o jistou variantu utváření osobnosti. První formou je spontánní utváření. V tomto případě zde není záměr působícího jedince (instituce, media apod.) měnit osobnost recipienta. K utváření dochází v tomto případě v situaci, kdy jedinec je

otevřen tomuto působení, podnět je velice silný, oslovující jej a ovlivňující jeho další chování a jednání.

Druhou formou je tzv. situačně cílené utváření. S tímto pojmem se zatím čtenář asi v literatuře nesetkal. Domnívám se však, že má své oprávnění v situacích, kdy působí jedinec (instituce, medium apod.), má záměr ovlivnit jednání a chování recipienta ve zcela konkrétním případě, ve zcela konkrétní situaci. Nejde tedy jen o donucení k jednání, ale o snahu, aby jedinec změnil svůj postoj, názor, vztah, aby byl vnitřně ochoten jednat tak, jak si přeje ten, kdo na něj v tomto směru působí. Cílem je pouze situační ovlivnění jedince – cíl je dán situací.

Třetí formou je cílevědomé a systematické utváření osobnosti, jejímž cílem je dosažení změn v osobnosti recipienta v jeho chování a jednání, a to změn trvalejších. Cílem tedy je změna samotné osobnosti, její formování. V tomto případě hovoříme o výchově.

V tomto velice obecném a rámcovém vymezení výchovy se shoduje většina autorů.

2.1.1 Vývoj a výchova dítěte z hlediska psychologie

Naproti tomu Střelec et al. (1992), charakterizuje velice podrobně výchovu a vývoj dítěte z hlediska psychologie takto:

Rodinná výchova má při formování předškolního dítěte stále dominantní postavení, i když dítě třeba navštěvuje mateřskou školu. Vedle matky se stává stále důležitějším činitelem ve výchově otec a celý způsob života rodiny. Rodiče mohou v tomto období mnoho udělat pro tělesnou, rozumovou a citovou výchovu dítěte; dítě, které má bezpečný pocit, že je milováno, přijímá v podstatě všechna výchovná opatření, která respektují jeho vývojové zvláštnosti. Na každý úspěch či pozitivní snahu dítěte by měli rodiče reagovat uznáním a pochvalou, které děti předškolního věku dychtivě přijímají a které je nejen povzbuzují v jejich činnosti, ale prohlubují také citový vztah mezi dětmi a rodiči.

Předškolní období končí dosažením 6. roku dítěte, kdy by dítě mělo nastoupit povinnou školní docházku. V jeho životě jde o veliký kvalitativní přelom; začíná se setkávat s novými povinnostmi, s novou autoritou a s novými požadavky. Nástup školní docházky je záležitostí natolik závažnou, že se musíme vždy zamyslet nad školní zralostí dítěte. Kritéria a normy školní zralosti jsou poměrně dobře propracovány, takže

po příslušné konzultaci s dětským lékařem a psychologem by se nemělo stát, že dítě nebude na počáteční školní úlohy stačit.

I dítě plně zralé pro školu může mít určité adaptační problémy, které by však rodič spolu s učitelem měli umět s porozuměním a trpělivostí odstranit a dbát na to, aby u něj formovali pozitivní motivaci pro školu. Hlavním psychologickým znakem u mladšího žáka (což je časové období od 6. až 7. do 10. až 11. roku života dítěte) je rozvoj učební činnosti tedy získávání vědomostí, dovedností a návyků prostřednictvím školy. Do sociálního pole dítěte se dostává nová důležitá osoba – učitel. Školní výuka rozvíjí z rozumových funkcí hlavně paměť a myšlení, nároky klade také na úmyslnou pozornost. V prvních ročnících školy můžeme charakterizovat žákův názor na svět jako naivní a jeho myšlení jako názorné a konkrétní, i když disponující již větším objemem informací, než tomu bylo před vstupem do školy. Teprve kolem 10. roku začíná tato naivita ustupovat a objevuje se kritičnost. Tento vývoj poznávacích procesů umožňuje zejména myšlení, neboť škola plánovitě rozvíjí množství pojmů, s nimiž žák dovede operovat.

Bohatě se rozvíjejí v mladším školním věku také zájmy. Novým zájmem, který výrazně rozvíjí poznávací schopnosti a celou osobnost, je četba. Dostatek tělesné energie a narůstající obratnost dítěte se odrážejí ve velké pohybové vitalitě, která nemá být omezována, ale měla by ústit do dobře organizované tělesné výchovy a sportu. Současně se nesmí zapomínat na dostatečný odpočinek malého školáka.

V tomto období se také rozvíjejí city, které postupně ztrácejí afektivní charakter a dostávají se pod vědomou kontrolu. Školní výchova a četba se významně podílejí na rozvoji citů estetických, etických, intelektuálních i vlasteneckých. Těchto vyšších citů lze dobře využít i při sexuální výchově, o kterou se sice organizovaně stará škola, ale rodina zde má rovněž důležité úkoly. Sexuální výchova je dlouhodobý proces, který se nedá nahradit jednorázovým poučením. Zvídavé dítě si především jednotlivé informace interpretuje prostřednictvím života vlastní rodiny a posuzováním rolí lidí ze svého nejbližšího sociálního prostředí.

Zájem dětí o tuto oblast je zákonitý, neboť po dovršení 10. až 11. roku se dítě dostává do prepuberty, kdy začíná proces pohlavního dospívání a pohlavní diferenciací. Dochází k významným tělesným změnám, které se netýkají jen pohlavních orgánů, ale také růstu svalové a kosterní hmoty, což se u dospívajícího projevuje určitou nešikovností a dočasným narušením plynulé koordinace pohybů. Prepuberta přechází plynule do období puberty (pubescence), které bývá jako celek časově vymezováno od

let mezi 10. a 11. rokem jako dolní hranicí, a 14. až 15. rokem jako horní hranicí; dívky dozrávají tělesně a psychicky dříve, přibližně o 1 až 2 roky. Projevem pohlavní dospělosti je u děvčat první menstruace, u chlapců spontánní výron semene.

Vedle tělesných změn dochází v prepubertě a v pubertě i k dalšímu psychickému rozvoji. Nejznámější (a někdy příliš zdůrazňované) jsou v pubescenci určité nápadné změny nálad, emoční nestabilita, nestálost a nepředvídatelnost reakcí. Je pochopitelné, že velké změny v přestavbě organismu, dané hlavně pohlavním dozráváním, mají svůj odraz v psychofyzilogické nerovnováze, ve zvýšené únavnosti, v obtížích při koncentraci pozornosti atd. Ve svém součtu se mohou potom všechny tyto faktory projevit v určitých změnách chování nebo ve výkyvech školního prospěchu či v narušení stability školní práce. Zvýšená dráždivost pubescenta a jeho hledání nové sociální role vedou nezdědka také ke konfliktům s dospělými.

V období mezi 11. – 15. rokem prodělává z poznávacích procesů kvalitativní změny zejména v myšlení, které lze charakterizovat intenzivním rozvojem abstrakce a zobecnování. Dospívající je schopen pracovat s pojmy, které jsou vzdáleny bezprostřední smyslové zkušenosti, dokáže je formálně zpracovávat. V podstatě teprve nyní jsou chápány takové pojmy jako je „pravda“, „krása“, „spravedlnost“ atd. Tento způsob myšlení, kdy se odborně mluví o „stadiu formálních operací“, dosahuje vrcholu z pravidla kolem 15. roku. Nový způsob myšlení však může mít významné důsledky pro postoje dospívajících k lidem a okolnímu světu. Bystré myšlení umožňuje břitké hodnocení a vystupňovanou kritičnost až unáhlenost, často ústící do zklamání a pesimismu. Toto „černo-bílé“ posuzování vede někdy ke konfliktům zvláště při morálním hodnocení. Pubescent hodnotí nejen své okolí, ale i sám sebe. Odkrývá se svět vnitřních prožitků a pocitů. Rozvíjí se tzv. sebecita a sebezpozorování. Dospívajícího začíná zajímat, jak vypadá, symbolické je, že se se zalíbením, ale i s nejistotou prohlíží v zrcadle. Toto zkoumání vlastní totožnosti je důležité pro proces socializace, které se v tomto období vyznačuje hlavně osvobozením (emancipací) od rodiny a hledáním samostatnosti. Jak se dospívající na jedné straně uvolňuje ze závislosti na rodičích, tak na druhé straně navazuje diferencovanější a významnější vztahy k vrstevníkům obojího pohlaví. Velký význam mají v tomto období přátelství, která jsou již podmíněna hlubší jednotou názorů, zájmů a životních problémů, než tomu bylo u předchozích kamarádství. Nově se začínají formovat také vztahy mezi dospívajícími hochy a dívkami a obě strany na sebe poutají vzájemně pozornost. Ke konci pubescence se získávají erotické zkušenosti, které musíme odlišovat od sexuálních, jež by byly předčasné.

Všechny uvedené změny se podílejí na formování osobnosti dospívajícího. Toto formování se neděje samočinně, ale pod vlivem mnoha faktorů, z nichž některé jsme uvedli výše, ale mezi nimiž by neměla ztratit svůj význam rodina. Právě rodina může v tomto období eliminovat nežádoucí vlivy a zesilovat působení kladných impulsů. Rodiče si však musí při svém výchovném působení uvědomit změny, k nimž došlo mezi nimi a jejich dítětem v důsledku dospívání, a také se s nimi vyrovnat. Neměli by rezignovat, ale měli by změnit své výchovné metody a jejich častý protektorský přístup by měl pomalu přecházet do partnerského, tak jako se ve výchově začínají rodit prvky sebevýchovy.

Těmito charakteristikami se však dostáváme do fáze vyvrcholení dospívání, které označujeme jako adolescence. Dospívajícího však čeká ještě jeden nesmírně významný úkol, který by bez pomoci rodiny, a konečně i společnosti, zvládal obtížně, a to je volba povolání. Jde o velmi složitou problematiku, jejíž náročnost si řada dospívajících ani neuvědomuje, nebo k ní přistupuje pouze subjektivně (rozhodování jen na základě zájmů nebo atraktivně orientovaných hodnot). Volba povolání by neměla být záležitostí jednorázového rozhodnutí, nýbrž dlouhodobým programem zejména rodinné výchovy, která nejlépe může akceptovat subjektivní i objektivní možnosti dítěte. Při volbě povolání může být konzultováno s odbornou psychologicko-pedagogickou poradnou.

15. rok je zpravidla přechodem mezi pubescencí a adolescencí. Konec tohoto období se obvykle klade do 20 až 22 let, kdy začíná tzv. raná dospělost. Věková skupina adolescentů se většinou označuje jako „dorost“, „mladiství“, „teenagers“ atp. Mladý člověk se v tomto období již plně zapojuje do společenského života, získává zkušenosti ve své profesi, případně se na ni ještě připravuje (vysokoškolák). Důležité psychické změny, k nimž dochází, jsou podmíněny hlavně sociálně.

Adolescence je obdobím ustalování tělesného a duševního vývoje. Motorika se vyznačuje dobrou koordinovaností a harmoničností. Mladý člověk je na vrcholu své fyzické výkonnosti, o čemž svědčí sportovní rekordy. Koncem adolescence je také ukončen intelektový vývoj, dále se již jen získávají další poznatky, kriticky se hodnotí a přetvářejí se do vlastních názorů a postojů. Citový vývoj je spíše ve znamení prožitků, city jsou stabilnější a více pod kontrolou. Při správné výchově, která by v adolescenci měla přecházet do sebevýchovy, by měly být kolem 20 let plně rozvinuty vyšší city; člověk vstupující do rané dospělosti by již měl mít vlastní podložený názor na náročné otázky, týkající se pravdy, spravedlnosti, lásky, lidského života, společnosti a dalších důležitých témat. Vzniká vlastní názor na svět, prohlubuje se případné náboženské

přesvědčení. Velmi důležité jsou pro adolescenta společenské vztahy a vývoj specifických sociálních dovedností, kterými se do společnosti začleňuje prosazuje. Právě ve vztahu ke společnosti můžeme pozorovat, že osobnost adolescenta se individuálně diferencuje, objevují se již poměrně stabilní povahové, tedy v podstatě charakterové vlastnosti.

Toto všechno neznamená, že období adolescence nemá své typické rozpory. Jeden z nejčastějších je rozpor mezi fyzickou a sociálně-ekonomickou zralostí. V současné době se prodlužuje profesionální příprava a současně se zrychluje biologické dozrávání. (Např. dívka na začátku adolescence může porodit zdravé dítě, ale bez pomoci rodičů, event. bez ekonomické pomoci společnosti se jen z obtížemi bude o ně starat). Další rozpor vidíme mezi hodnotami mladé a starší generace. Je to konflikt zákonitý, odrážející vývoj celé společnosti, který prožívá každá generace. Adolescent by se ho měl snažit řešit spoluprací se světem dospělých a ne konfliktem. S prvním modelem této situace se zpravidla setkává ve své rodině.

Shrneme-li všechny životní úkoly, které stojí před dospívajícím, můžeme říci, že v době končící adolescence by se měl stát člověkem, který

- a) je samostatný a společensky aktivní
- b) zralý pro založení rodiny
- c) připravený na výkon určitého povolání.

Jistě jste si povšimli, jak uvedl autor, že všechny uvedené změny se podílejí na formování osobnosti dospívajícího. Souhlasíme, že se toto formování neděje samočinně, ale pod vlivem mnoha faktorů. Jako jeden ze základních je význam rodiny. Právě rodina může v tomto období zmírnit nežádoucí vlivy a zesilovat působení kladných impulsů. Rodiče si však musí při svém výchovném působení uvědomit změny, k nimž došlo mezi nimi a jejich dítětem v důsledku dospívání, a také se s nimi vyrovnat. Neměli by rezignovat, ale měli by změnit své výchovné metody, tak jako se ve výchově začínají rodit prvky sebevýchovy.

2.1.2 Výchova a sebevýchova

Jako rodiče a učitelé chceme naše děti co nejlépe připravit na životní úkoly. Také cítíme odpovědnost za růst jejich osobnosti. Stále více si ale musíme uvědomit skutečnost, že všechny informace by měly přicházet postupně. A nezapomenout na věk dítěte a jeho osobní zralost, jelikož u každého dítěte může být rozdílná.

Jak uvádí Čáp (1993) o výchově se mluví nejčastěji tam, kde žijí děti ve styku s dospělými (s rodiči, učiteli, vychovateli), kteří se snaží ovlivňovat jejich vývoj tak, aby odpovídal určitým výchovným cílům; k tomu využívají výchovných prostředků a metod. Tradičně se výchova vymezovala jako působení vychovatele nebo výchovné instituce na vychovávané, jako proces převážně jednosměrný. Dítě bylo chápáno jako objekt výchovy, materiál, kterému je nutné dát působením zvenčí náležitý tvar; odstranit vše nežádoucí, popřípadě zlomit odpor proti společenským požadavkům. Nevyužívalo se aktivity dítěte, jeho zvědavosti a dalších cenných předpokladů. Často se nedbalo ani na jejich motivy a možnosti. Výsledkem bylo pasivní přizpůsobení nebo jiné deformace osobnosti, mnohdy odpor ke společenským autoritám a normám.

V současné době – v souladu s demokratizací společnosti – se prosazuje proti tradiční, manipulativní koncepci výchovy humanistický přístup k dítěti, porozumění, kladný emoční vztah, úcta k osobnosti. V souladu s ním se formuluje komunikativní chápání výchovy a pedagogiky. Výchova se chápe jako vzájemné působení vychovatelů a vychovávaných, jako zvláštní případ sociální komunikace a interakce. Navazuje se přitom na sociální psychologii a na ty psychology i pedagogy, kteří zdůrazňují aktivitu dítěte, seberealizaci a sebevýchovu.

2.1.3 Celkové způsoby výchovy

Zabývali jsme se doposud výchovou a jako základní formulaci výchovy můžeme vyjádřit myšlenku. A sice, že výchovu chápeme jako vzájemné působení vychovatelů a vychovávaných.

Podle téhož autora uvádíme celkové způsoby výchovy.

Podle Čápa (1993) zkušenost ukazuje, že děti přijmou požadavek, napomenutí, pochvalu i potrestání od jednoho učitele v určité formě, kdežto od jiné osoby a v jiné formě je nepřijímají, popřípadě přecházejí do otevřeného odporu proti této osobě. Závisí to jednak na situačních podmínkách, jednak na souboru trvalejších podmínek,

jako je postoj učitele k dětem, postoj dětí k učiteli, emoční klima ve třídě atd. Klíčový význam v těchto podmínkách působících delší dobu má celkový způsob výchovy.

Při autokratickém (autoritativním, dominantním) řízení vychovatel mnoho rozkazuje, hrozí a trestá, málo respektuje přání a potřeby dětí, má pro ně málo porozumění, jednoznačně determinuje žáky svými zkušenostmi, úsudky a rozhodnutími, poskytuje jim málo samostatnosti a iniciativy.

Při slabém řízení (liberální výchově) vychovatel řídí děti málo nebo vůbec ne. Neklade přímo požadavky. Pokud vysloví požadavek, nekontroluje a nepožaduje jeho důsledné plnění.

Při sociálně integračním (integračním, demokratickém) vedení vychovatel dává dětem přehled o celkové činnosti skupiny a jejích cílech, udílí méně příkazů a podporuje iniciativu, působí spíše příkladem než hojnými tresty a zákazy; skupina diskutuje o společné práci, podskupiny se utvářejí spontánně, nikoli příkazem. Důležitým prostředkem působení vychovatele na skupinu je podávání návrhů. Je ochoten dát dětem na vybranou mezi několika možnostmi technického řešení problému. Je přístupný hovorům i o jiných pracovních záležitostech, má pro děti a jejich individuality porozumění. Je to styl netradiční a pro některé vychovatele obtížný.

Děti nejlépe hodnotí postup sociálně integrační. Dávají dále většinou přednost slabému řízení před autokratickým, přitom však projevují nespokojenost se slabým řízením v tom smyslu, že nezajišťuje potřebnou organizaci společné činnosti, takže skupina nedosahuje výsledků, kterých chtěla dosáhnout.

2.1.4 Sebevýchova

Dále tento autor velmi podrobně informuje o tom, co je sebevýchova a jak je pro jedince a jeho celkový osobní růst důležitá. Zcela se s autorem ztotožňujeme v názorech, že jde o dlouhodobé úsilí, o umění využít svých vlastních zkušeností a poznatků.

Čáp (1993) uvádí, že v pedagogice se odedávna vyskytoval názor, podle něhož je správná ta výchova, která vede k sebevýchově: pomáhá mladistvému, aby sám, bez vnějšího nátlaku a pobízení, bez podrobných instrukcí, ustavičných pochval a trestů usiloval o rozvinutí vlastní osobnosti, aby se z pouhého objektu výchovy stal zároveň jejím subjektem, aktivním činitelem.

Sebevýchova se v rozvinuté podobě chápe jako cílevědomé a dlouhodobé úsilí o formování sebe sama k vytyčenému cíli. Jedinec v ní využívá zkušeností vlastních i

převzatých, v některých případech nejen ze života a z umění, ale také z poznatků a metod pedagogických, filozofických, psychologických, speciálních autoregulačních technik aj. Sebevýchova předpokládá osobnost již relativně zralou. Prvky sebevýchovy a její elementární formy se však mohou vyskytovat již před nástupem puberty. Elementární mechanismy a předpoklady, které sebevýchovu usnadňují, nebo naopak ztěžují, se formují od raného dětství.

Sebevýchova má různé formy a vývojové stupně. Začíná jednoduchým napodobováním modelu a identifikaci s ním, kdy si jedinec uvědomuje: tak chci jednat, takovým se chci stát; chovám se už tak, nebo ne? Z počátku to bývají krátkodobé pokusy o změnu vlastního chování v některém dílčím momentu. Postupně jedinec může dojít do cílevědomého úsilí o realizaci životního cíle, o přiblížení reálného já ideálnímu; k tomu účelu může ovlivňovat celý svůj způsob života, schopnosti i rysy osobnosti. Sebevýchova předpokládá jak poznání, tak emoce, motivy i vůli.

Nedostatky v sebepoznání i v poznání objektivních podmínek, přírodních a společenských procesů vedou k tomu, že si člověk vytyčuje nepřiměřené cíle nebo cesty k nim, že se zbytečně obává překážek, které fakticky nejsou nepřekonatelné, a závažné překážky naopak nedocení. To vše může vážně ohrozit řízení vlastní činnosti a sebevýchovu.

Motivace k sebevýchově může být rozmanitá. Mohou v ní působit různé potřeby, motivy i vnější pobídky ve vzájemných kombinacích. K sebezdokonalení může vést potřeba výkonu a uznání druhých lidí, potřeba společenského styku, seberealizace aj. V motivaci může působit silný zájem o určitý obor, který vyžaduje rozvinutí určitých schopností a rysů. Pobídkou bývají náročné životní situace: úspěch nebo nezdár, konflikt s jednotlivcem nebo se skupinou, vyhrocená situace, kdy jedinec poznal a emočně zhodnotil nezbytnost změnit své chování, činnost, osobnost. Takovou zkušenost může dát umělecké dílo, nebo může pomoci jedinci v lepší orientaci ve vlastní životní zkušenosti.

V sebevýchově – podobně jako ve výchově – můžeme rozlišit působení 1. přímé a 2. nepřímé, zprostředkované. Přestože to není běžné, domníváme se, že pro sebevýchovu je takové rozlišení důležité již proto, abychom nezanedbali žádnou z obou forem působení.

Člověk může využít poznatků o formativním působení činnosti, osobních a skupinových vztahů nejen při výchově druhých lidí, ale také při sebevýchově. Lidé tak postupují ať již nevědomě či polovědomě, nebo zcela uvědoměle a záměrně.

V realizaci sebevýchovy má podstatné místo volba mezi činnostmi, mezi sociálními skupinami a účastníky společné činnosti, mezi osobami zastávajícími různé hodnotové orientace, životní cíle, popřípadě různé formy způsobu života; dále auto regulace faktického vykonávání zvolené činnosti, účasti ve skupině.

Sebezpoznání a sebevýchova nejsou jednorázové akty, ale dlouhodobý proces, který může být až celoživotní.

2.2 Jiné názory na výchovu

Jak již jsme se v úvodu této práce zmínili, uvedeme názory na výchovu z pohledů více autorů. V neposlední řadě nás také zaujal názor Dr. Hubertuse von Schoenebecka, autora mnoha knih, přednášek a filmů, který se zabývá oblastí antipedagogického a postpedagogického myšlení a jednání. Kapitulu jsme nazvali Děti bez výchovy.

2.2.1 Děti bez výchovy

Z hlediska antipedagogického a postpedagogického uvádí von Schoenebeck (1997), že dvacáté století lze označit za století idejí, pokusů a snah o změnu tradičně nerovnoprávného vztahu dospělých k dětem. Postpedagogické hnutí nachází počátkem 80. let svůj smysl v myšlenkách Huberta von Schoenebecka, překonávajících tradiční manipulativní pedagogický vztah pozitivní koncepcí nového vztahu dospělých a dětí (amikace), založené na vzájemném respektování se. Schoenebeck láme tradici nutnosti vychovávat děti. Zpochybňuje dosavadní hierarchické pedagogické myšlení a prosazuje místo manipulativní výchovy podporu a respekt k odpovědnosti každé bytosti za sebe sama.

Jak lze vůbec charakterizovat tradiční obraz mladého člověka? Jedná se opět o pocit rovnocennosti, ne však všeobecný. Že děti mají stejnou důstojnost jako dospělí – to uznává jak veřejnost pedagogická, tak i veřejnost postpedagogická. Jedná se však o něco speciálního v oblasti pocitu rovnocennosti. A to o následující pedagogickou myšlenku:

Člověk nedokáže ihned po narození rozeznat, co je pro něj dobré.

Tuto schopnost lidé nemají. Nemohou být již od narození za sebe sami odpovědni. Nejdříve musí rozhodnout jiní, co je pro ně dobré a naopak, co škodí. Odpovědnost za ně musí nést někdo jiný, až do dne, kdy budou schopni ji plně převzít za sebe. Všeobecně vzato, svět dospělých je odpovědný za svět dětí. Ten kdo sdílí tento názor je označován z pedagogického hlediska jako „pedagogický“ člověk. Jeho vztah k dítěti spočívá na stejném základu, který je určující pro pedagogiku: dospělí nesou odpovědnost za děti, protože ty ještě nedokáží určit, co je pro ně dobré, nejlepší. Amikace vyvodila z tohoto stanoviska závěr – kdo jedná z ostatními podle zásady „Já jsem za tebe odpovědný“ – je člověk pedagogický.

Pedagogiku a výchovu je možno definovat zcela odlišně. Kdo chce porozumět postpedagogické myšlence, musí znát přesné definice, kterými jsou charakterizovány právě pedagogika a výchova. Postpedagogové shrnuli a označili stěžejní myšlenku pedagogické výchovy, která zní: „Já jsem za tebe odpovědný“. Tento bod určuje, zda se jedná či nejedná o pedagogické myšlení, cítění a jednání.

Amikace ukazuje život, stojící na opačné straně tradiční pedagogiky, na druhé straně výchovy. Říká:

Lidé dokáží velmi dobře již od začátku svého života rozpoznat, co je pro ně dobré.

Tuto schopnost lidé mají. Také mohou být již od úplného začátku odpovědni za sebe sama. Nikdo nemusí na jejich místě rozhodovat, co je dobré, nebo naopak, co škodí. Nikdo za ně nemusí nést odpovědnost, jsou již od narození za sebe odpovědni sami.

Pedagogický svět upírá dětem odpovědnost za sebe, čímž vyvádí z rovnováhy lásku dětí k nim samým, která má určitou sociální dimenzi. Děti postupně ztrácejí bilanci mít rád sebe a zároveň druhé a odnaučí se, že je to k jejich užitku, když se starají o úsměv druhých. Už nerozeznají cestu, jak pečovat o vlastní přednosti, aby z nich nevznikla nevýhoda.

Děti, které vyrůstají v pedagogickém okolí, přeslýchají – popletení a zatížení psychickou agresí pedagogiky – varovné signály druhých. Začínají překračovat hranice druhých – tak, jak jako je překračovali dospělí dříve. Dostávají se do egoistických kolejí, které škodí nejen jim samotným, ale též druhým. Z pedagogického pohledu již neprožívají svou osobu jako část celku, nýbrž jako opak k druhým a k světu: jejich harmonie se rozbíjí.

Pedagogický svět reaguje na tyto změny dětí, které sám vyvolal, o to intenzivnějším pedagogickým ovlivňováním (výchova k odpovědnosti za sebe sama, výchova ke zletilosti, výchova k sociální odpovědnosti, výchova k lásce k bližnímu, atd.). Pedagogický svět nerozpozná, že je sám odpovědný za vzniklý chaos – nespokojenost lidí se sebou, s druhými, se světem a místo toho poskytuje stále více a stále novější berly těm, jejichž nohy předtím sám polámal.

Postpedagogický výklad a hodnocení pedagogického světa je bez objektivních požadavků. Ačkoliv jsou záležitosti života viděny jinak, nestojí amikace nad pedagogickým pohledem na svět, je mu rovnocenná a neobsahuje žádné pohrdání. Ale i při vší rovnocennosti je pedagogický svět ponechán v pozadí, což odpovídá vlastní postpedagogické samozřejmosti a začíná nová cesta.

Amikace je existenční filozofie a etika, emocionalita a praxe života stranou výchovy. Při tom jsou oslovovány tři různé skupiny dětí: dospělé dítě, kterým jsem já sám (já dospělý), dospělé dítě, kterým jsi ty (jiný dospělý, partner, společnost), dnešní dítě (mladý člověk). Ke všem třem skupinám dětí je vytvořen volný vztah bez výchovy.

Postpedagogický vztah k mladým lidem se daří nejsnadněji, neboť jeden z partnerů stále žije daleko v porozumění sebe sama, jež je osvobozeno od výchovy, a děti pomáhají nám dospělým opět najít tento druh styku. Tak, jako jsme tehdy byli společně s našimi kamarády bez pocitu „Já vím lépe než ty, co je pro tebe dobré“, tak se dnes můžeme opět naučit zacházet s našimi dětmi. Můžeme je loajálně podporovat, místo toho, vychovávat je.

Život stranou výchovy uvolňuje naši sebedůvěru a naši sociální sílu. Pomáhá nám hledat cesty k přátelskému vztahu k nám samotným, k druhým a ke světu.

V této kapitole jsme se dozvěděli významy slov jako je amikace. Toto pojetí na výchovu nebudeme sdílet zřejmě všichni, ale chtěli jsme se pokusit o širší pohled na dané téma. Považovali jsme tento názor o dětech bez výchovy za velmi zajímavý. Nyní se opět vrátíme k názorům o výchově a o rodině našeho předního a uznávaného autora Matějčka.

2.3 Výchova v rodině

V této kapitole nahlédneme do dětské duše. Dozvíme se, že existují určité základní psychické potřeby dítěte, které musí být v náležitě míře uspokojovány, aby se dítě po duševní stránce mohlo vyvíjet zdravě.

Jak uvádí Matějček (1992), bude rodinu jinak definovat právník, jinak sociolog, demograf, národohospodář. Každý vypočítá řadu znaků, které charakterizují dnešní rodinu a které koneckonců existují od dávných dob. Budou to osoby rodičů a dětí, určitá životní pospolitost, nejrůznější funkce, jež musí rodina plnit, různá právní ustanovení, která se na ni vztahují, atd. Co však dělá rodinu rodinou z hlediska dítěte? Kdy můžeme mluvit o rodinné výchově, a kdy nikoli?

Rodina může a nemusí být tam, kde se o jedno dítě stará několik dospělých nebo kde se jedna dospělá osoba stará o několik dětí. Dítě může zažívat dobrodiní rodinné výchovy, i když lidské společenství, ve kterém vyrůstá, podle zákona vůbec rodinou není.

Dále se ukázalo, že existují určité základní psychické potřeby dítěte, které musí být v náležitě míře uspokojovány, aby se dítě po duševní stránce mohlo vyvíjet zdravě a společnosti k užitku. Současně se potvrdilo, že i když rodina zdaleka není jedinou výchovnou institucí formující osobnost dítěte, má za předpokladu normálního fungování jedinečné a výsadní postavení právě v uspokojování jeho základních psychických potřeb. Je tomu tak mimo jiné protože, soužitím s dítětem jsou do značné míry uspokojovány i základní psychické potřeby jeho rodičů a ostatních rodinných vychovatelů.

2.3.1 Trvalost a hloubka citových vztahů

Podle téhož autora uvádíme, že charakteristickým znakem rodinné výchovy je vytváření hlubokých a trvalých citových vztahů mezi dítětem a jeho vychovatelem. V citových vztazích se nejvydatněji uspokojuje základní psychická potřeba životní jistoty. Děti lásku přijímají, ale také ji vracejí. Rodiče si zpravidla velmi dobře uvědomují, že dítě je k nim vázáno hlubokým citovým vztahem a touží si je udržet. V pozadí bývá představa, že je děti neopustí, i když jednou z původní rodiny odejdou a založí rodinu vlastní. Až do stáří bude tak o rodiče postaráno, přičemž hmotné zajištění dávno ztratilo prioritu, neboť tuto starost převzala víceméně společnost a do popředí

silně vystupuje potřeba zajištění citového. (Bude tu někdo, na koho budou moci rodiče myslet, s kým sdílet radosti a starosti, kdo jim dá vědomí, že nejsou sami. Citová angažovanost v normálně fungující rodině se přetváří, ale nepomíjí).

Za jeden z klíčových rysů rodinné výchovy pokládám také uspokojení psychické potřeby otevřené budoucnosti, jak je přináší dospělému člověku jeho dítě.

Otevření budoucnosti a překonání vlastního životního času v dítěti má ovšem dva předpoklady. Předně je nutné, aby vychovatel měl možnost budoucnost dítěte předvídat, plánovat, formovat, být na ni zaměřen. To znamená současně se těšit i dělat si starosti. Druhou podmínkou je, že i vychovatel sám svou vlastní budoucnost předvídá, plánuje, formuje s ohledem na dítě. Přijímá tvořivě zpracovává životní nutnost, že totiž dítě se vyvíjí a vyspívá, zatímco jeho dospělí vychovatelé zrají a stárnou.

Autor nás v této kapitole seznámil s řadou znaků, které charakterizují dnešní rodinu a které již existují od dávných dob. Za velmi důležité považujeme v rodinné výchově trvalost a hloubku citových vztahů. Není nic důležitějšího, než láska mezi dětmi a rodiči. Naučit se lásku přijímat, ale i dávat. Plně se ztotožňujeme s názory Matějčka.

2.4 Citová a sexuální výchova jako součást rodinné výchovy

V předešlé kapitole jsme se již zaměřili na důležitost vytvářet citové vztahy mezi dětmi a jejich vychovateli (rodiči, učiteli). Děti dospívají a mají spousty otázek, chtějí dostat informace i o sexuální výchově. V této další studii se zaměříme na problematiku sexuální výchovy v rodině.

Rodinné prostředí vytváří ideální podmínky pro elementární sexuální výchovu. V rodině dítě získává prvotní představy o rodině a o manželství.

Jak uvádí Matějček (1996) o výchově sexuální se v rodinách hodně uvažuje – dnes v době tzv. sexuální revoluce zřejmě ještě více než kdy dříve. Ve školách se pro to hledal vhodný název a přišlo se na „výchovu k rodičovství“ nebo na „výchovu k rodinnému životu“. Nový impuls dostaly tyto úvahy, když naše ministerstvo školství nedávno začalo shromažďovat návrhy na zlepšení či prohloubení této výchovy. Vznikla otázka, zdali to má být samostatný předmět, kterému by vyučovali zvláště k tomu připravení „sexuální pedagogové“, či má-li se poučení o sexuálních věcech rozdělit do více předmětů a být přirozenou součástí školního vzdělávání, jež by cílevědomě

směřovalo k tzv. zdravému stylu života. Je zřejmé, že tato druhá alternativa nabyla vrchu a postupně bude uváděna v život. Nicméně diskuse kolem toho byla dosti bouřlivá, ba mnohdy i rozhořčená – a byla ovšem plná i mnohých nedorozumění a předsudků.

Dnes tedy zásadně platí, máme-li jednu děti a jestliže nám na nich záleží, neujdeme otázce, co a jak dělat, abychom je připravili na období jejich rozvinuté sexuality, kdy budou samy zakládat svůj rodinný život. Jde přece o to, aby si přitom počínaly s radostí, s odvahou a ovšem i s náležitou dávkou odpovědnosti. Jak ale zachovat pravou míru v přílivu informací, které na ně útočí? Jak jim nezkazit to, co by měly prožívat jako něco pěkného, vzácného, povznášejícího?

Je jasné, že pouhé „poučení“ o věcech sexuálních na to nestačí. Nestačí na to ani sebe důkladnější instruktáž o technice antikoncepce, kterou můžeme dětem poskytnout při vstupu do věku mladistvého. Všechny naše znalosti, vědomosti a technické dovednosti jsou totiž ve službách sil, které jsou uloženy v hlubších vrstvách naší osobnosti. Jenomže dnes už také velmi dobře víme, že tyto síly nejsou tak temné a slepé a všemocné, jak se dříve mělo za to, ale že se dají do značné míry ovládat, kultivovat, rozvíjet, a to tak, aby pracovaly k dobrému, a ne ke zlému. K oněm přírodním silám, jež nám pomáhají sexualitu ovládat, patří i náš rozum, naše inteligence a ovšem především naše prapůvodní a prazákladní společenská orientace. Říká se jí „prosociální“ a znamená to, že jsme spíše k druhým lidem přátelští než nepřátelští, že máme spíše tendenci jim pomáhat než jim škodit, že zkrátka musíme s druhými lidmi vyjít, protože jinak by nám nebylo dobře a jako lidský rod bychom asi ani nepřežili. A tady právě přichází ke slovu i tzv. *citová výchova*. Nad sexuálním poučením, nad informacemi, byť včasné a vkusně podávanými, je tu ještě něco, co tomu všemu dává smysl, směr a cíl, tj. aby to bylo lidskému jedinci k radosti a uspokojení, společnosti k užitku a nikomu ke škodě, bolesti či ponížení.

Na závěr této kapitoly uvedeme shrnutí o důležitosti komunikace rodičů s dětmi o sexuální výchově. Rodiče by měli vědět, že dítě má nárok na informace o lidské sexualitě. Informace by dítěti měly být předávány přiměřeně k jeho věku. Rodiče by se svými potomky měli otevřeně mluvit o otázkách pohlavního života a sexuality. Neměli by se spoléhat na to, že se tyto informace dozví ze sdělovacích prostředků či od kamarádů. Právě rodič je tou nejoprávněnější osobou, která může tak důležité poznatky svému potomkovi předávat. Citová vazba k rodičům a pouto důvěry je tím důležitým a potřebným pro sexuální výchovu.

2.5 Škola jako součást společnosti

Zcela specifickou a neoddělitelnou úlohu v rodinné a sexuální výchově dětí sehrává škola. Tentokrát se jedná o povinnou školní docházku. Přestože pro výuku sexuální a rodinné výchovy najdeme v literatuře návrhy i propracované koncepce, pro učitele zůstávají směrodatným a základním východiskem pro výuku učební osnovy. Podle dosavadních schválených osnov pro základní školu je sexuální výchova začleněna do výuky v rámci předmětu Rodinná výchova. Trvání výuky podle učebních osnov je omezena do roku 2007/2008. V tomto roce se učitelé budou držet vlastních školních programů, které budou vypracovány školou, a to v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání.

Jak uvádí Průcha (1997) je škola něco v životě jednotlivce a společnosti tak vysoce důležitého, že je o ní řeč neustále. Takřka každodenně se o škole píše mluví, byť v různých souvislostech, ve sdělovacích prostředcích stejně jako v rodinách, kde vyrůstají děti. Jenže jsou tu značné rozdíly podle toho, o který z řady významů výrazu „škola“ se jedná: škola jako budova, jako životní etapa strávená v této budově, jako skupina žáků a jejich učitelů, jako umělecký či vědecký směr atd. Slovníky uvádějí až 14 významů výrazu „škola“ používaných v různých kontextech.

Co je „škola“ z odborného pedagogického hlediska?

V pedagogické literatuře či promluvách pedagogů-praktiků se běžně setkáváme s výroky typu: *„česká škola vede k malé samostatnosti žáků“* nebo *„škola by měla více spolupracovat s rodiči“* apod. Tyto výroky vlastně používají výraz „škola“ jako zástupné zkratkovité označení pro širší význam – *„to, co se v průběhu školní edukace v žácích zformuje, má za následek, že žáci jsou málo samostatní“* apod. Jinak řečeno: „škola“ = „edukace ve školním prostředí“ či „výsledky školní edukace“.

2.5.1 Definice a funkce školy

Jak uvádí Průcha (1997):

Definice:

- Škola je instituce přispívající k celkovému rozvoji jednotlivce. Poskytuje mu takové poznatky a speciální dovednosti, které by nemohl získat pouhou zkušeností ze svého prožívání mimo školu.

- Škola je ochranné zařízení, protože vede mládež k hodnotám a ideálům, které jsou ve společnosti zastíněny špatnými příklady dospělých. Škola tak vlastně garantuje mladým lidem příznivé prostředí do doby, než jsou schopni stát na svých vlastních nohách.
- Škola je formovatel lidských bytostí. V každé zemi jak v současném období, tak v budoucím „europeizovaném“ či „internacionalizovaném“ vzdělávacím systému se škola nemůže zříkat svého úkolu formovat mladou generaci podle určitých norem a hodnot.

Funkce:

Funkce personalizační: Je formováním individua k samostatně jednající osobnosti.

Funkce kvalifikační: Znamená, že škola vybavuje mladé lidi znalostmi a jinými vlastnostmi nutnými pro pracovní výkony.

Funkce socializační: Člověk získává ve škole určité způsoby chování a názory, vytváří si o sobě a o ostatních určitý obraz, učí se zastávat určité role atd.

Funkce integrační: Škola připravuje jednotlivce nejen pro jeho profesní život, ale i pro činnost politicko- veřejnou. Je tak uváděn do politického a právního pořádku své země, s orientací na jeho akceptování, ale i na jeho kritiku.

2.6 Na cestě rodinné a sexuální výchovy jako vyučovacího předmětu

Mezi přední autory zabývající se Rámcově vzdělávacím programem a sexuální výchovou na základních školách v současné době, patří autorka řady publikací pro výuku rodinné výchovy na základní škole PaedDr. Eva Marádová, CSc. Proto níže uvádíme její odborný pohled na rodinnou a sexuální výchovu v současnosti.

V neposlední řadě, uvádíme také problematiku zdraví, která je v současné době začleněna do Rámcově vzdělávacího programu. Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání přináší řadu základních změn. Nově formuluje cíle základního

vzdělávání, směřuje školy tak, aby u žáků rozvíjely především takové životně důležité dovednosti, které také budou umět v konkrétních situacích použít. Nový vyučovací předmět Výchova ke zdraví usiluje o naplnění očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví, který navazuje nyní na Standart základního vzdělávání a na současný vyučovací předmět Rodinná výchova, dosud zakotvený v platných vzdělávacích programech (Základní škola, Národní škola, Obecná škola).

Marádová uvádí, že v současné době již není pochyb o tom, že nedílnou součástí výchovného působení školy je rodinná sexuální výchova. Je nezbytným předpokladem pro harmonický rozvoj dítěte, které se postupně připravuje na svůj život v dospělosti. Nový systém vzdělávání, který je formou Rámcových vzdělávacích programů právě teď zaváděn do škol, počítá i nadále se systematickou výchovou k ochraně zdraví ve všech jeho komponentách.

Vraťme se nejprve alespoň krátce do období počátků celospolečenských proměn na konci minulého století. Statistické údaje z této doby upozorňovaly na nízkou úroveň zdraví obyvatelstva v nejširším slova smyslu, na nárůst výskytu civilizačních chorob, šíření nákazy virem HIV, ale i rostoucí rozvodovost, potratovost, promiskuitu. Skupina dětí a dospívající mládeže je v tomto ohledu zvláště riziková. Ve stále nižších věkových skupinách byl zaznamenán výskyt negativních jevů spojených s předčasným startem do pohlavního života často provázeném nákazou pohlavně přenosnými chorobami nebo nechtěným těhotenstvím.

Je nesporné, že sexuální výchova dítěte začíná hned po narození. Pocit bezpečí a projevovaná láska pozitivně ovlivňuje vývoj dítěte i v sexuální oblasti a přispívá podstatně k jeho harmonickému rozvoji. Velmi záhy dítě začíná vnímat odlišné chování dospělých k němu (jde-li o chlapce nebo děvče), a je-li tento signál vysílán mužem nebo ženou. Vnímá i vztahy mezi rodiči. Jeho vývoj je ovlivňován kvalitou vztahu mezi rodiči i citovým zázemím, v němž vyrůstá. Jakmile si dítě uvědomí svou pohlavní příslušnost, pak se od rodiče stejného pohlaví učí svou budoucí socio-sexuální roli, a podle rodiče opačného pohlaví si vytváří představu o roli svého budoucího partnera (partnerky). Dítě v současných společenských podmínkách potřebuje být pro život vybaveno takovými informacemi a dovednostmi, které mu pomohou chránit své reprodukční zdraví a bezpečí. Získání správných postojů k sexualitě je nezbytné pro odpovědné rozhodování a ochranu před sexuálním zneužíváním. Sexuální výchova má zároveň vést k pochopení sexu jako daru, který umožňuje předávání života. Je třeba v ní

zahrnout i emotivní působení – ukázat krásu a jedinečnost rozvíjejícího se nového života.

Nejvhodnějším prostředím pro sexuální výchovu je nesporně dobře fungující rodina. Pouze v takovém rodinném zázemí je možné spojovat teoretické informace poskytované rodiči s praxí láskyplného soužití manželských partnerů. Bohužel, většina rodičů není pro sexuální výchovu svých dětí připravena nebo ji ani nechce provádět. Proto zde nabízí „pomocnou ruku“ škola.

Obecně přijaté „přiznání“, že dospívající nejsou dostatečně informováni o rizicích spojených s projevy sexuálního chování a nejsou včas připravováni na svou roli v partnerských vztazích, v manželství a rodičovství, se stalo prvním významným krokem k novému pojetí rodinné a sexuální výchovy. Přijetí faktu, že rodinná a sexuální výchova je opodstatněnou součástí školního vzdělávání a výchovy, bylo signálem pro zpracování jejích teoretických základů, vymezení cílů a pro hledání efektivních forem a metod výuky. Nastalo období odborných diskusí o různých přístupech k zařazení rodinné a sexuální výchovy do školní výuky. Inspirací byly především zkušenosti ze zahraničí.

Ukázalo se, že rodinná a sexuální výchova by ve výukových programech měla být zařazena od vstupu dítěte do školy a provázet jej po celou dobu povinné školní docházky. Realizována musí být samozřejmě v takovém rozsahu a takovými prostředky, které odpovídají věku a potřebám žáků.

V roce 1993 byly schváleny učební osnovy pro přechodný 9. ročník základní školy. Zde se rodinná výchova stala povinným předmětem s dotací 2 hodiny týdně a vyučovala se v koedukovaných třídách. Hlavní tématické okruhy se týkaly problematiky partnerství, rodinného soužití a péče o dítě. Ve snaze pomoci školám smysluplně realizovat předepsaný obsah vzdělávání (zejména pro podporu nově koncipovaných témat zaměřených na rodinné soužití a výchovu k rodičovství) byl vydán stručný metodický materiál s návodem, jak rozpracovat obsah do tématického plánu a jakými konkrétními aktivitami jej realizovat. V něm lze najít i nově formulované úlohy vyžadující od žáků hlubší zamyšlení nad tématem.

V tomto období se uskutečnila řada odborných přednášek zaměřených na problematiku rodinné a sexuální výchovy. Učitelům byla nabídnuta možnost dalšího vzdělávání v dané oblasti, a to nejen pokud se týká rozšíření odborných znalostí, ale zejména workshopy umožňující získat potřebnou metodickou erudici. Průběžnou podporu pro rozvíjení rodinné a sexuální výchovy ve školách začaly poskytovat také

kongresy každoročně pořádané Společností pro plánování rodiny a sexuální výchovu v Pardubicích. Účastí na této a dalších obdobně zaměřených konferencích získávají pedagogové možnost vyměňovat si zkušenosti s výukou rodinné a sexuální výchovy a konzultovat případné problémy s odborníky.

Rodinná a sexuální výchova se stala součástí základního vzdělávání. Základní posun ve výchově ke zdraví v české republice přinesl Standard základního vzdělávání, chválený v r. 1995. V tomto dokumentu je poprvé zavedena samostatná vzdělávací oblast – Zdravý životní styl zaměřená na výchovu k podpoře a ochraně zdraví. Následně pak předmět rodinná výchova zaujal pevné místo ve všech akreditovaných vzdělávacích programech (Základní škola, Obecná škola, Národní škola), podle nichž školy vyučují dosud.

(<http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cislocianku=2006062701> ze dne 5.1.2007)

2.6.1. Mentální retardace a její klasifikace

Jak uvádí Švarcová (2003) mentálním postižením nebo mentální retardací nazýváme trvalé snížení rozumových schopností, které vzniklo v důsledku organického poškození mozku. Mentální postižení není nemoc, je to trvalý stav, způsobený neodstranitelnou nedostatečností nebo poškozením mozku. Mentální retardace představuje výrazně sníženou úroveň inteligence. Při její klasifikaci se v současné době užívá 10. revize Mezinárodní klasifikace nemocí, zpracovaná Světovou zdravotnickou organizací v Ženevě, která vstoupila v platnost od roku 1992. Podle této klasifikace se mentální retardace dělí do šesti základních kategorií: lehká mentální retardace, středně těžká mentální retardace, těžká mentální retardace, hluboká mentální retardace, jiná mentální retardace, nespecifikovaná mentální retardace.

Dále budeme v této studii pracovat s jedinci z hraničního pásma a intervalu nespecifikovaná (mírná) mentální retardace.

Nespecifikovaná mentální retardace (IQ 85-69)

Tato kategorie se užívá v případech, kdy mentální retardace je prokázána, ale není dostatek informací, aby bylo možno zařadit pacienta do jedné ze shora uvedených kategorií.

Zahrnuje:

- mentální retardaci NS
- mentální subnormalitu NS
- oligofrenii NS.

Uvedená klasifikace mentální retardace neobsahuje kategorii „mírná mentální retardace“ (IQ 85-69), která u nás byla donedávna ve starších klasifikacích uváděna a ještě se někdy v poradenské praxi užívá. Toto snížení úrovně rozumových schopností zpravidla nesouvisí s organickým poškozením mozku, v jehož důsledku by se psychika mentálně postižených jedinců nemohla normálně rozvíjet, nýbrž bývá zapříčiněno jinými faktory (genetickými, sociálními a dalšími). Děti s opožděným rozumovým vývojem, u nichž k zaostávání vývoje došlo z jiných příčin, než je poškození mozku (sociální zanedbanost, nepodnětné výchovné prostředí, smyslové vady apod.), se nepovažují za mentálně postižené.

Nebude se touto problematikou zabývat v celé šíři, ale pouze budeme zjišťovat úlohu rodiny při informovanosti těchto dětí o problémech v dospívání.

2.7 Charakteristika nového vyučovacího předmětu Výchova ke zdraví

Mezi základní změny v již zmíněném Rámcově vzdělávacím programu patří i změna původního předmětu Rodinná výchova na Výchovu ke zdraví. Tato kapitola nás blíže seznámí s charakteristikou tohoto nového předmětu.

Jak uvádí Marádová (2006) vyučovací předmět Výchova ke zdraví usiluje o naplnění očekávaných výstupů vzdělávacího oboru Výchova ke zdraví.

Navazuje na Standart základního vzdělávání (Oblast zdravého životního stylu) a vyučovací předmět Rodinná výchova, dosud zakotvený v platných vzdělávacích programech (Základní škola, Národní škola, Obecná škola).

Vzdělávací obsah a očekávané výstupy předmětu významným způsobem přispívají k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí. Při jejich osvojování se klade

důraz na vyváženost podílu postojů (hodnotových preferencí), dovedností (nezbytných pro praktický život) a znalostí.

Předmět reaguje na současné potřeby týkající se podpory a ochrany zdraví u dětí a dospívajících (zvyšující se procento nezletilých zneužívajících alkohol a pravidelně kouřících mladých žen, vzrůstající agresivita u dětí aj.). Uplatňuje komplexní pohled na širokou problematiku zdraví, proto do svého vzdělávacího obsahu integruje prvky z oblasti medicíny, psychologie, sociologie, etiky, ekologie.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl praktické části

Hlavním cílem praktické části této bakalářské práce je zjistit jaké místo v rodinné výchově pubescentů a adolescentů zaujímá poučení o dospívání se zvláštním zaměřením na jedince s mírnou mentální retardací.

3.1.1 Stanovení předpokladů

Z předcházejících částí bakalářské práce vyplývá, že možnosti rodiny i školy jsou v oblasti rodinné a sexuální výchovy široké, ale zároveň existuje mnoho okolností, které tyto možnosti zužují a to jak v rodině, tak i ve škole. Jsou to rozpad rodiny, nefunkční rodina, záporný postoj rodiny nebo školy k sexuální výchově, neprofesionální výuka či intelektová úroveň dětí.

Na základě dostupných informací jak uvádí Matějček (1996) a našich dosavadních zkušeností jsme stanovili základní předpoklady:

P1: Lze předpokládat, že vstupní znalosti o dospívání budou u dívek větší než znalosti u chlapců.

P2: Lze předpokládat, že po odtabuizování problematiky sexuální výchovy se dostává nejvíce poučení dětem od jejich rodičů.

P3: Lze předpokládat, že dětem pohybující se na úrovni mírné mentální retardace, kterým chybí autoedukace a aktivita ve zvědavosti, více chybí i poučení od rodičů o problémech v sexuální výchově a dospívání.

3.2 Použité metody

Abychom docílili co nejobektivnějších informací, zvolíme si tři průzkumné metody. Vzhledem ke skutečnosti, že informace budou sbírány v prostorách školy a jejich sběr se uskuteční během školní výuky, bude metoda volena tak, aby co nejméně narušovala školní výuku. Metody, která se nám zdáli příznivé a to jak z úspory času i z dostupnosti, jsou: **didaktický test, dotazník a interview**. Vzorky průzkumu budou především žáci.

Při průzkumu a ověření předpokladu č.1, dále jen P1, byla použita metoda didaktického testu, který má zjistit znalosti dívek a chlapců. Pomocí této metody můžeme získat větší množství informací od velkého počtu žáků najednou, a to v relativně krátkém časovém úseku. To je výhoda této metody, která je potřebná k získání údajů. Dále použijeme k ověření předpokladu P2 metodu dotazníku a k ověření předpokladu P3 metodu rozhovoru.

3.3 Popis výběrového vzorku

Popis kontrolní skupiny č. 1

Vzorkem tohoto průzkumu je 190 dětí ze základní školy druhého stupně. Vzhledem k možnostem jsme se zaměřili na základní školu ve Velkém Šenově, Náměstí míru 440 na severu Čech. Průzkumu a ověření předpokladu č. 1 se zúčastnili všichni žáci druhého stupně této základní školy. Abychom měli přehled, kolik žáků se zúčastnilo tohoto průzkumu na druhém stupni základní školy, byla vytvořena následující přehledná tabulka (T1). Dále již jen T1. Pro přehlednost třídění získaných údajů budeme používat tabulky (dále již T), které budou mít přiděleny své číslo. Následovat budou také grafy, které jsou součástí přehledného znázornění k určeným tabulkám. Například graf číslo 2 (G2) a tabulka číslo 2 (T2).

T1 – Přehled žáků, kteří podstoupili didaktické testy o dospívání

Žáci	Dle pohlaví chlapci	Dle pohlaví dívky	Počet žáků celkem v jednotlivý ch ročnících	Počet žáků celkem
6.ročník	28	23	51	
7.ročník	31	21	52	
8.ročník	27	18	45	
9.ročník	21	21	42	
Počet žáků celkem	107	83	190	190

Popis kontrolní skupiny č. 2

K ověření předpokladu P2 byl vybrán vzorek 60 dětí druhého stupně výše uvedené základní školy. Průzkumu se zúčastnili žáci ve věku od 11 do 16 let. Dotazníky byly rozdány na vyučovací hodině Rodinné výchovy a náležitě dětem před vypracováním vysvětleny. Průzkum byl rozdělen do 2 vyučovacích hodin vzhledem k počtu respondentů.

Popis kontrolní skupiny č. 3

K ověření předpokladu P3 byl vybrán vzorek 18 žáků druhého stupně základní školy. Tyto děti se pohybují dle klasifikace na hranici mírné mentální retardace. 10 žáků má dle katalogových listů potvrzeno vyšetřením v pedagogicko-psychologické poradně (PPP) snížení intelektových schopností a následně diagnostiku mírné mentální retardace. Dalších 8 žáků bylo pedagogickými pracovníky a vedením školy navrženo též k vyšetření v PPP pro podezření těžké diagnostiky. Zákonní zástupci (rodiče) těchto žáků však vyšetření se svými dětmi na naše doporučení nepodstoupili. Těchto 8 žáků nemá diagnostiku mírné mentální retardace odborně podloženou. Vzhledem k malé kontrolní skupině potvrzených 10 žáků jsme zkoumali i 8 žáků nepotvrzených.

3.4 Průběh průzkumu

Všechny vyučovací hodiny věnované průzkumu se konaly ve vlastních učebnách každé z tříd, tedy v prostředí, které žáci důvěrně znali. Dále ve všech situacích byli dívky i chlapci integrováni.

V měsíci lednu žáci **kontrolní skupiny č. 1** obdrželi 4 náměty didaktických testů vypracovaných na 4 přílohách. Didaktické testy jsou motivačními náměty vybrané z Výchovně vzdělávacího programu pro základní školy na téma „O dospívání a menstruaci“ podporované firmou Johnson & Johnson, spol. s r.o. Žáci dostali didaktické testy s postavou muže i ženy a následně popisovali typické znaky, které jsou spojeny s dospíváním (viz přílohy č. 1, č. 2, č. 3). Čtvrtý didaktický test obsahoval pojmy z oblasti o dospívání a žáci vytvořili správné dvojice z následujících pojmů (viz příloha č. 4). Testy byly vytvořeny podle předmětu průzkumu zcela se zaměřením na žáky druhého stupně, které již s typickými znaky puberty mají své určité osobní zkušenosti. Vlastními slovy na odkazové místa na papíru popisovali své znalosti.

Měsíc únor byl zaměřen na přípravu dotazníku a poté rozdání dotazníku **kontrolní skupině č. 2**. Žáci měly za úkol vyplnit připravený dotazník (viz příloha č. 5) týkající se důvěrných informací spojené s dospíváním. Spolupráce s dětmi byla po všech stránkách vstřícná a bezproblémová. Dotazník žáci vyplnili anonymně.

V měsíci březnu byl proveden rozhovor (viz příloha č. 6) s **kontrolní skupinou č. 3**. Vzhledem k malé kontrolní skupině osmnácti respondentů byl průzkum proveden po vyučování. Žáci se po domluvě dostavili do jedné z vyučovacích tříd a pak postupně byli zváni k samotnému rozhovoru. Snažili jsme se o příjemnou atmosféru vzhledem k důvěrným otázkám. Žáci byli též se záměrem otázek před rozhovorem seznámeni, aby se nebáli.

Didaktický test a jeho hodnocení

Vytvoření hodnocení didaktického testu bylo obtížné, ale přiklonili jsme se k bodovému vyjádření, které je nejlépe srozumitelné a lze v tak velkém počtu respondentů uskutečnit. Žáci v příloze č. 1, 2, 3 a č. 4 popíší změny v ženském i mužském těle během puberty.

Výukové přílohy budou podrobně popsány v metodickém postupu na hodinu Rodinné výchovy, který je součástí kapitoly „Návrh opatření“ (viz přílohy č. 7, 8, 9). Za každý správný znak, který je spojen s dospíváním dostali žáci 5 bodů. Součtem bodů znázorněných na příloze č. 1, 2, 3 a součtem bodů správně utvořených dvojic na příloze č. 4, mohli žáci získat 20 krát 5 bodů, tedy celkem maximálně 100 bodů, nebo-li 100%. Toto hodnocení bylo průběžně použito ve všech ročnících druhého stupně a následně vyhodnoceno.

3.5 Výsledky a jejich interpretace

Kontrolní skupina č. 1

Zjišťovali jsme vstupní znalosti dívek a chlapců základní školy druhého stupně na dané téma o dospívání.

Ověření předpokladu č. 1

P1: Lze předpokládat, že vstupní znalosti o dospívání budou u dívek větší než znalosti u chlapců.

Podle výsledků průzkumu se pokusíme předpoklad potvrdit či vyvrátit.

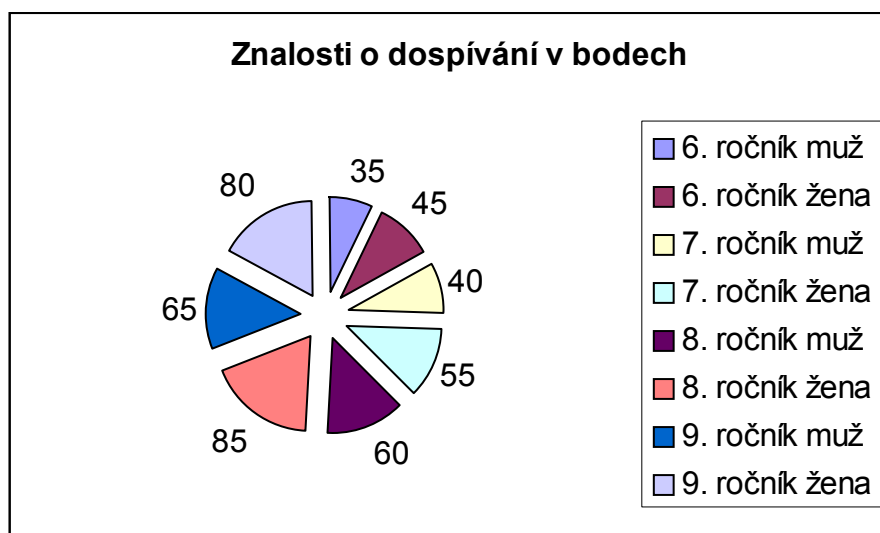
K hodnotám uvedeným v následující tabulce jsme dospěli tak, že jsme sečetli všechny body z didaktických testů a tento součet jsme vydělili počtem žáků, kteří test vypracovali, tím jsme dostali průměr v bodech. U zjišťování předpokladu P1 jsme tedy získané body dělili zvlášť počtem chlapců a zvlášť počtem dívek určeného ročníku.

T2 – Vyhodnocení vstupních znalostí dívek a chlapců o dospívání ve všech ročnících 2. stupně na ZŠ

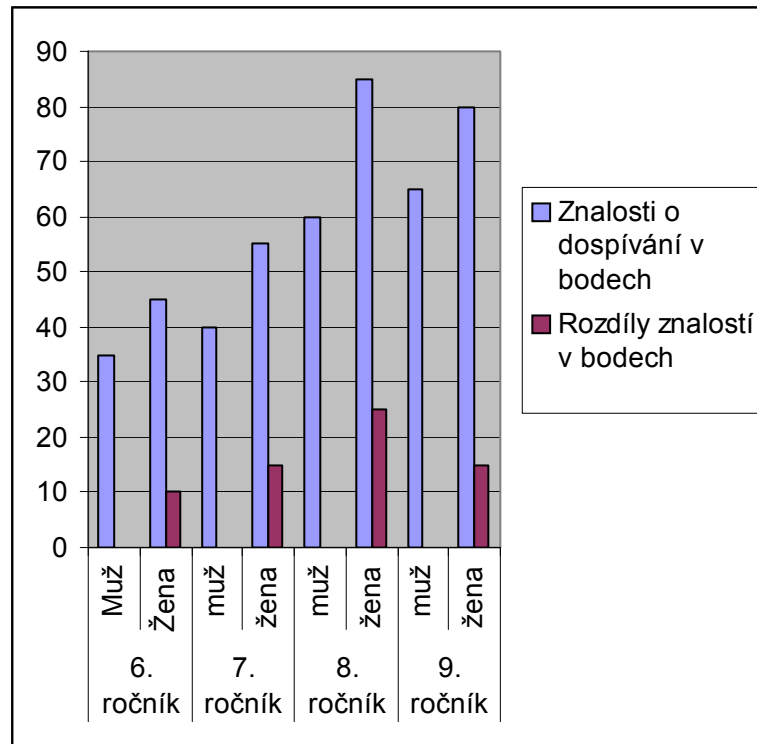
Ročníky	Pohlaví	Počty	Znalosti o dospívání v bodech	Rozdíly znalostí v bodech
6. ročník	muž	28	35	
	žena	23	45	10
7. ročník	muž	31	40	
	žena	21	55	15
8. ročník	muž	27	60	
	žena	18	85	25
9. ročník	muž	21	65	
	žena	21	80	15

Vysvětlivky: ZŠ – základní škola

G2 – Graf znázorňující přehled znalostí o dospívání k tabulce T2

G3 – Graf znázorňující rozdíly znalostí o dospívání k tabulce T2

Zhodnocení prvního předpokladu:

T2 vykazuje údaje, které potvrzují předpoklad P1.

Interpretace výsledků v bodech:

- 6. ročník muž 35 < 45 žena, předpoklad P1 potvrzen.
- 7. ročník muž 40 < 55 žena, předpoklad P1 potvrzen.
- 8. ročník muž 60 < 85 žena, předpoklad P1 potvrzen.
- 9. ročník muž 65 < 80 žena, předpoklad P1 potvrzen.

První předpoklad se nám potvrdil ve všech zkoumaných ročnících základní školy. Celkově lze z výsledků T2 konstatovat, že dívky dosahovaly podstatně větších vstupních znalostí o dospívání než chlapci. Jak uvedl Střelec et al (1992) dívky dozrávají tělesně a psychicky dříve, přibližně o 1 až 2 roky. Tvrzení autorů se nám potvrdilo. Též problematika dospívání je zajímavá dříve než chlapce. V tabulce T2 je také znázorněn rozdíl znalostí v jednotlivých ročnících ve prospěch dívek. A z grafu G3 je zřejmé, že znalosti žáků jsou větší úměrně zvyšujícímu se věku žáků.

Kontrolní skupina č. 2

Ověření předpokladu č. 2

P2: Lze předpokládat, že po odtabuizování problematiky sexuální výchovy se dostává nejvíce poučení dětem od jejich rodičů.

Podle výsledků průzkumu se pokusíme předpoklad potvrdit či vyvrátit.

Vyhodnocení průzkumu: Dotazník (viz příloha č.5)

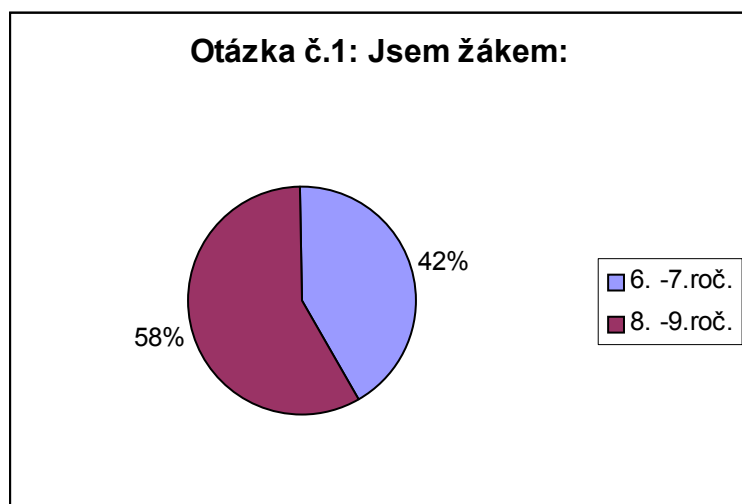
Otázka č. 1

Jsem žákem:

T3 – Vyhodnocení otázky č. 1

otázka č1.	6. -7.roč.	8. -9.roč.
Jsem žákem:	25	35

G4 – Procentuální vyjádření počtu žáků k otázce č. 1

T3 a G4 nám vyhodnotili kolik žáků a z jakých ročníků se účastnilo vyplnění zadaného dotazníku. Z grafu a tabulky bylo vyčísleno 42% žáků ze 6.- 7. ročníků a 58% žáků ze 7.- 9. ročníků.

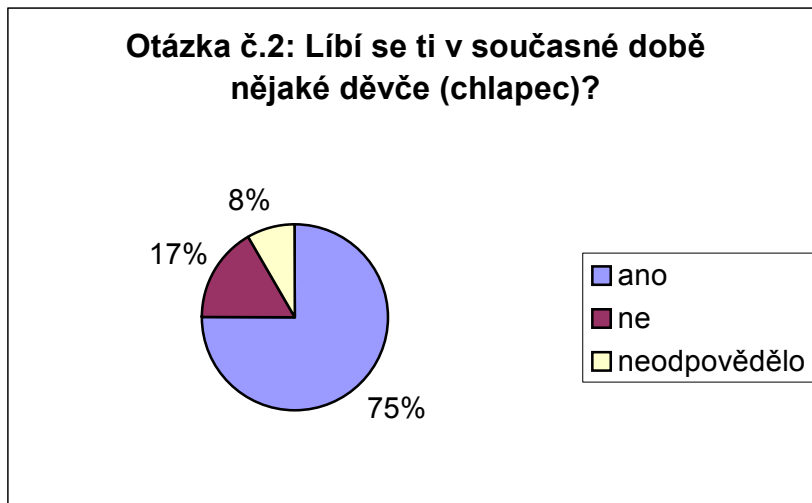
Otázka č. 2

Líbí se ti v současné době nějaké děvče?

T4 – Vyhodnocení otázky č. 2

Otázka č.2	ano	ne	neodpovědělo
Líbí se ti chlapec či dívka?	45	10	5

G5 – Procentuální vyjádření

T4 a G5 vyhodnotily, že v současné době se 75% osloveným žákům líbí chlapec nebo dívka a 17% žákům se nelíbí nikdo. 8% žáků na tuto otázku vůbec neodpovědělo.

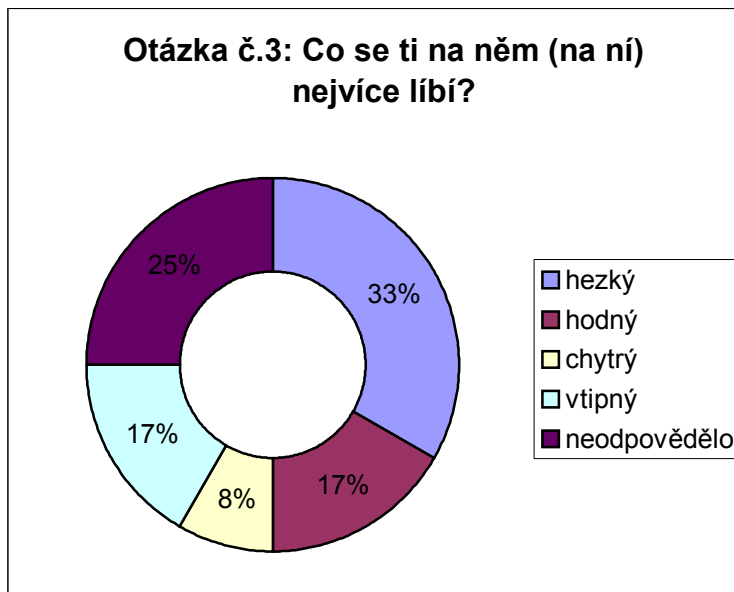
Otázka č. 3

Co se ti na něm (na ní) nejvíce líbí?

T5 – Vyhodnocení otázky č. 3

Otázka č.3	hezký	hodný	chytrý	vtipný	neodpovědělo
Co se ti na ní(něm) nejvíce líbí?	20	10	5	10	15

G6 – Procentuální vyjádření otázky č. 3

Z G6 a T5 je patrné, že nejvíce se žákům na druhém pohlaví líbí jejich vzhled, po té jestli je hodný a vtipný. Jako poslední místo v tomto hodnocení zaujala chytrost a to z 8% tázaných.

17% žáků vůbec na tuto otázku neodpovědělo.

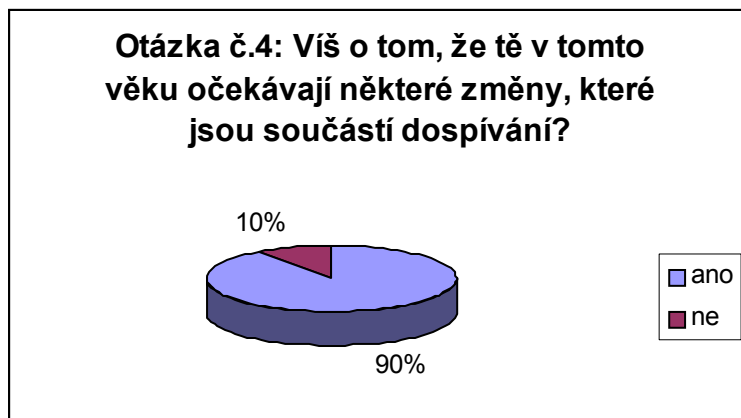
Otázka č. 4

Víš o tom, že tě v tomto věku očekávají některé změny, které jsou součástí dospívání?

T6 – Vyhodnocení otázky č. 4

Otázka č.4	ano	ne
Víš o tom, že tě v tomto věku očekávají některé změny, které jsou součástí dospívání?	54	6

G7 – Procentuální vyjádření otázky č. 4

Z celkového počtu 60 respondentů 90% ví, že je v tomto věku očekávají změny spojené s dospíváním a jen 10% respondentů odpovědělo, že neví. Graficky je tato otázka znázorněna na G7.

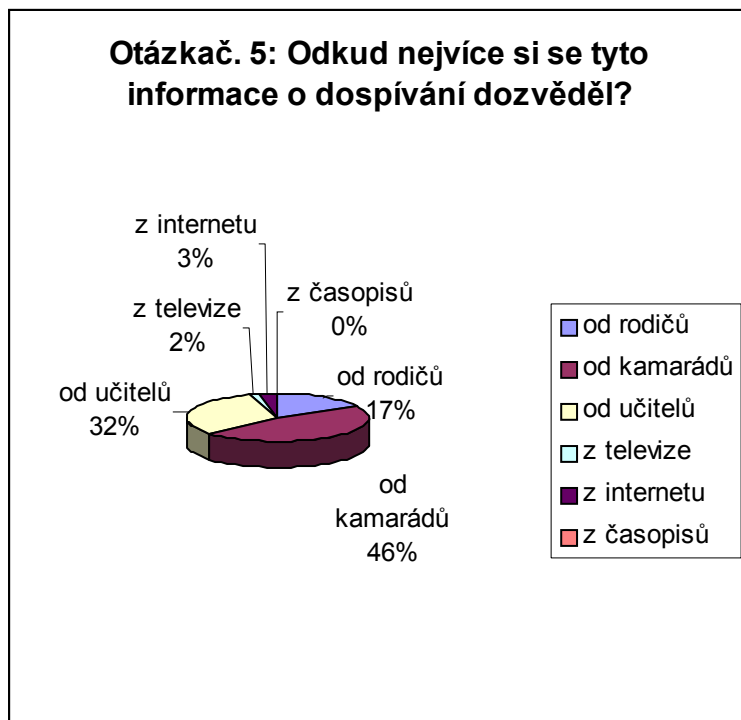
Otázka č. 5

Odkud jsi se tyto informace dozvěděl (dozvěděla)?

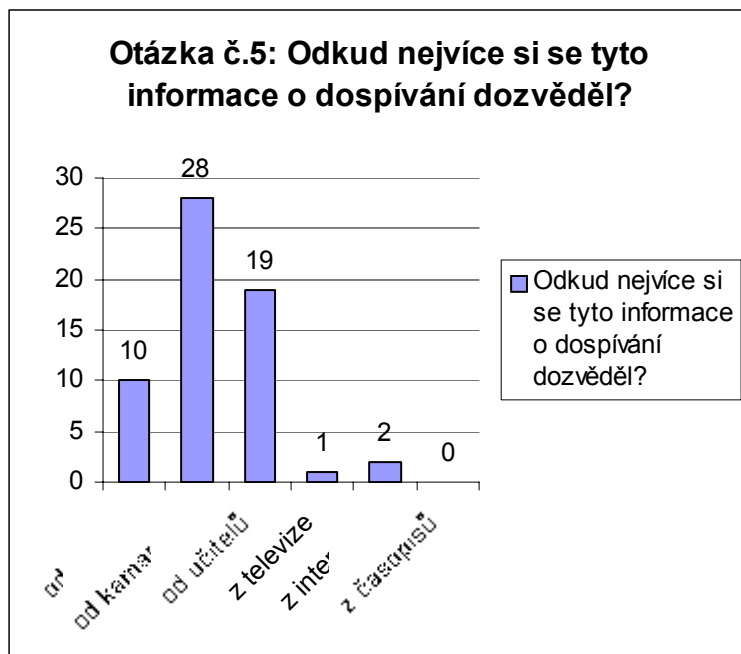
T7 – Vyhodnocení otázky č. 5

Otázka č.5	od rodičů	od kamarádů	od učitelů	z televize	z internetu	z časopisů
Odkud nejvíce si se tyto informace o dospívání dozvěděl?	10	28	19	1	2	0

G8 – Procentuální vyjádření otázky č. 5

G9 – Grafické znázornění otázky č. 5 o zdrojích informovanosti o dospívání

Otázka č. 5 byla zaměřena přímo na ověření předpokladu č.2. Z T7, G8 a G9 je patrné, že nejvíce se poučení o dospívání dozvěděli žáci od svých kamarádů. **Předpoklad č. 2**, že po odtabuizování problematiky sexuální výchovy se nejvíce poučení dětem dostává od jejich rodičů, **se nepotvrdil**. 46% tázaných respondentů se informace o dospívání dozví především od svých kamarádů (viz G9).

Příjemné bylo zjištění, že na druhém místě o informovanosti v dospívání dětí se umístili učitelé (32%). Na třetí místo se dostaly informace od rodičů, odpovědělo (17%) respondentů.

Z televize se informace o dospívání dozvěděli 2% tázaných a 3% žáků uvedli informace z internetu (viz G9).

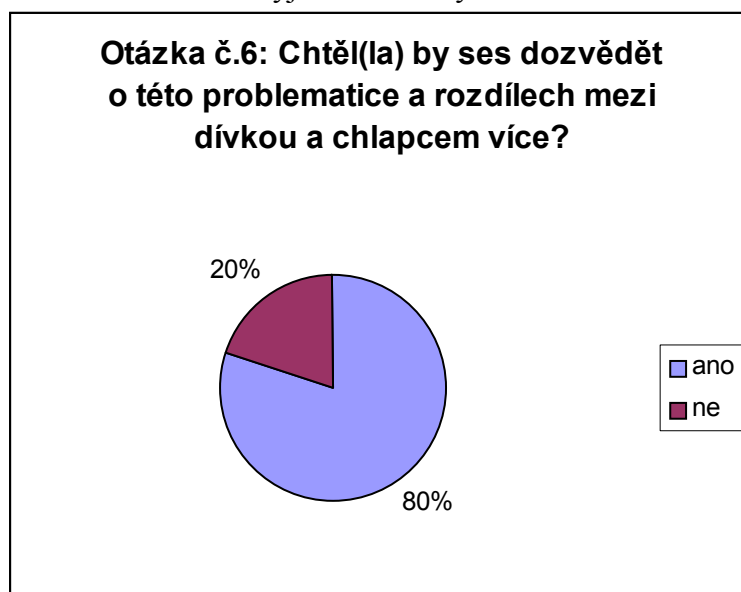
Otázka č. 6

Chtěl (-la) by ses dozvědět o této problematice a rozdílech mezi dívkou a chlapcem více?

T8 – Vyhodnocení otázky č. 6

Otázka č.6	ano	ne
Chtěl(la) by ses dozvědět o této problematice a rozdílech mezi dívkou a chlapcem více?	48	12

G10 – Procentuální vyjádření otázky č. 6

G10 a T8 vyhodnotily, že 80% respondentů se chce o rozdílech mezi dívkou a chlapcem dozvědět více a jen 20% respondentů tato problematika nezajímá.

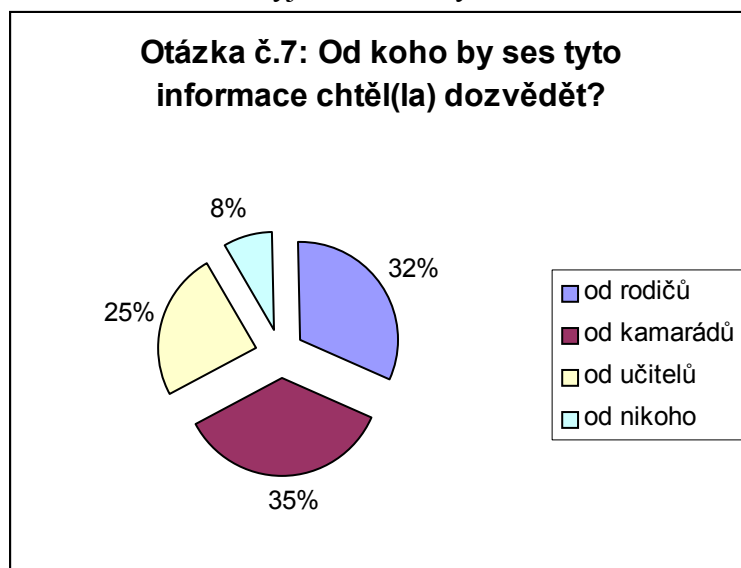
Otázka č. 7

Od koho by ses tyto informace chtěl(la) dozvědět? Koho by si o vysvětlení požádal(la)?

T9 – Vyhodnocení otázky č. 7

Otázka č.7	od rodičů	od kamarádů	od učitelů	od nikoho
Od koho by ses tyto informace chtěl(la) dozvědět?	19	21	15	5

G11 – Procentuální vyjádření otázky č. 7

K této otázce jsme také v této studii přikládali velký význam. Graf G11 nám vyhodnotil, že 35% žáků se tyto informace chce raději dozvědět od svých kamarádů, 32% žáků od svých rodičů, 25% žáků od svých učitelů a 8% žáků odpovědělo, že od nikoho.

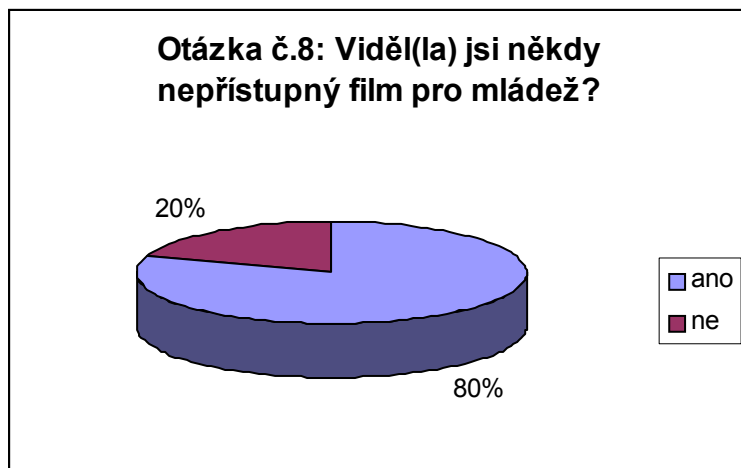
Otázka č. 8

Viděl(la) jsi někdy nepřístupný film pro mládež?

T10 – Vyhodnocení otázky č. 8

Otázka č.8	ano	ne
Viděl(la) jsi někdy nepřístupný film pro mládež?	48	12

G12 – Procentuální vyjádření otázky č. 8

T10 a G12 nám vyhodnotili, že 80% tázaných respondentů již vidělo nepřístupný film a jen 20% respondentů nepřístupný film nevidělo.

Otázka č. 9

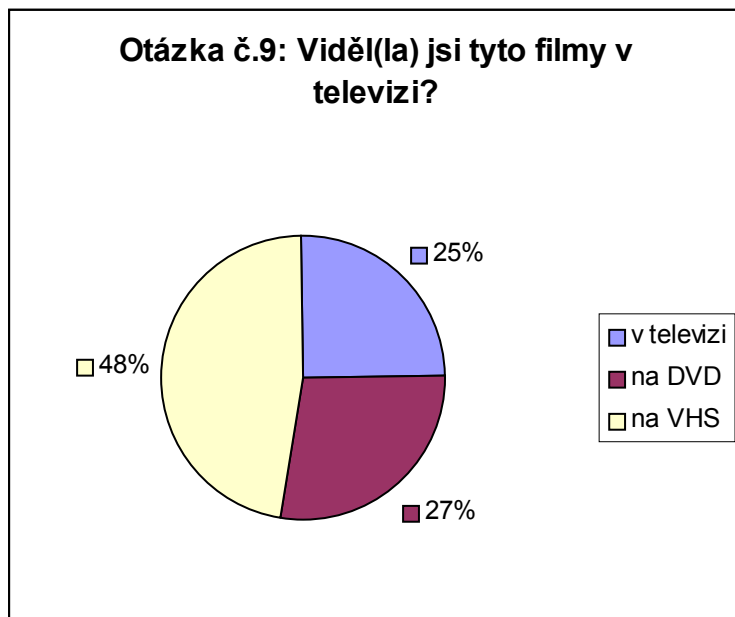
Viděl(la) jsi tyto filmy v televizi?

T11 – Vyhodnocení otázky č. 9

Otázka č.9	v televizi	na DVD	na VHS
Viděl(la) jsi tyto filmy v televizi?	12	13	23

T11 navazuje na otázku č. 8 a G13 znázorňuje, kde a na čem žáci tyto nepřístupné filmy mohli vidět. Z G13 je patrné, že nepřístupné filmy jsou jim dostupné nejvíce na VHS (48%), na DVD (27%) a v televizi (25%).

G13 – Procentuální vyjádření otázky č. 9

*Vysvětlivky: VHS – videorekordér
DVD – přehrávač datových disků*

Otázka č. 10

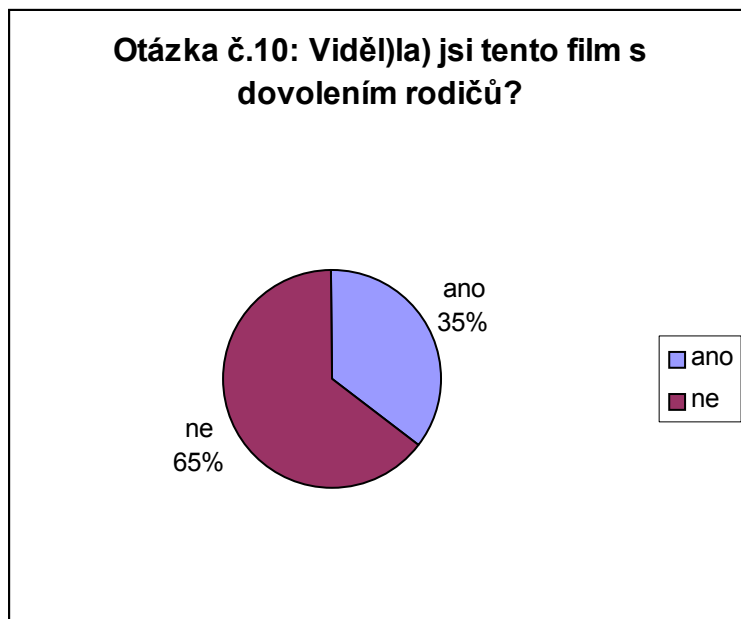
Viděl(la) jsi tento film s dovořením rodičů?

T12 – Vyhodnocení otázky č. 10

Otázka č.10	ano	ne
Viděl(la) jsi tento film s dovořením rodičů?	17	31

T12 a G14 zobrazuje kolik respondentů sleduje nepřístupné filmy s dovořením rodičů a kolik bez dovoření. Z G14 je zřejmé, že 35% žáků sleduje filmy s dovořením rodičů a 65% žáků bez vědomí a dovoření svých rodičů.

G14- Procentuální vyjádření otázky č. 10

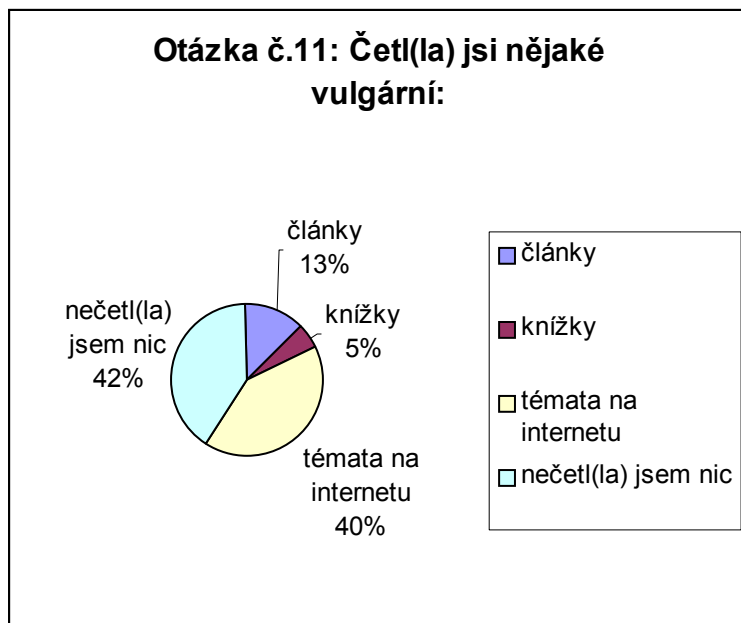
Otázka č. 11

Četl(la) jsi nějaké vulgární články, knížky, témata na internetu?

T13 – Vyhodnocení otázky č. 11

Otázka č.11	články	knížky	témata na internetu	nečetl(la) jsem nic
Četl(la) jsi nějaké vulgární:	8	3	24	25

T13 nám přehledně vyhodnotila kolik dětí čte vulgární články (témata) a kde si mohou tyto témata najít. G15 nám procentuálně znázornil otázku č. 11 a prokázal, že 40% respondentů si vulgární témata vyhledává na internetu.

Kontrolní skupina č. 3

Ověření předpokladu č. 3

P3: Lze předpokládat, že dětem pohybující se na úrovni mírné mentální retardace, kterým chybí autoedukace a aktivita ve zvědavosti, více chybí i poučení od rodičů o problémech v sexuální výchově a dospívání.

Podle výsledků průzkumu se pokusíme předpoklad potvrdit či vyvrátit.

Vyhodnocení průzkumu

K ověření předpokladu č. 3 byla použita metoda rozhovoru (viz příloha č.6). Vyhodnocení průzkumu bylo zaměřeno na otázky č. 3, 4, 5, 6, 7.

Otázka č. 3

Víš o tom, že tě v tomto věku očekávají některé změny spojené s dospíváním?

T14 – Vyhodnocení otázky č. 3

Otázka č. 3	ano	ne
Víš o tom, že tě v tomto věku očekávají některé změny spojené s dospíváním?	12	6

G16 – Procentuální vyjádření otázky č. 3

T14 a G16 vyhodnotili, že 67% žáků ví, že je v tomto věku očekávají změny spojené s dospíváním. A 33% žáků odpovědělo, že neví jaké změny v dospívání je očekávají.

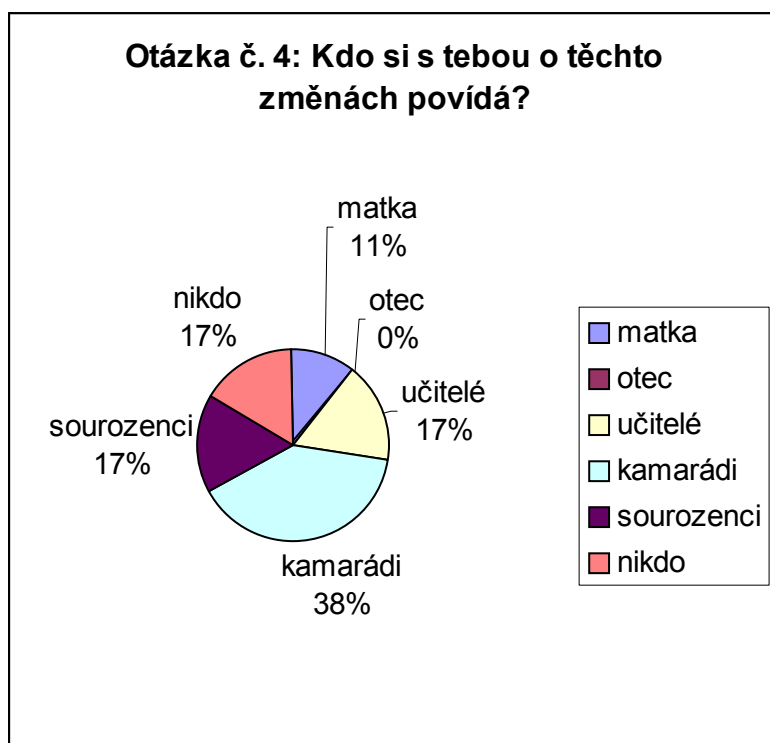
Otázka č. 4

Kdo si s tebou o těchto změnách povídá?

T15 – Vyhodnocení otázky č. 4

Otázka č. 4	matka	otec	učitelé	kamarádi	sourozenci	nikdo
Kdo si s tebou o těchto změnách povídá?	2	0	3	7	3	3

G17 – Procentuální vyjádření otázky č. 4

G17 procentuálně vyhodnotil, kdo nejvíce si s žáky o těchto změnách v dospívání povídá. První místo v informovanosti žáků na úrovni mírné mentální retardace zaujímají kamarádi (38%). Učitelé a sourozenci se umístili na druhém místě se 17%. A 11% zaujalo místo třetí a to povídání si s matkou. 17% tázaných uvedlo, že si nepovídá o těchto problémech s nikým.

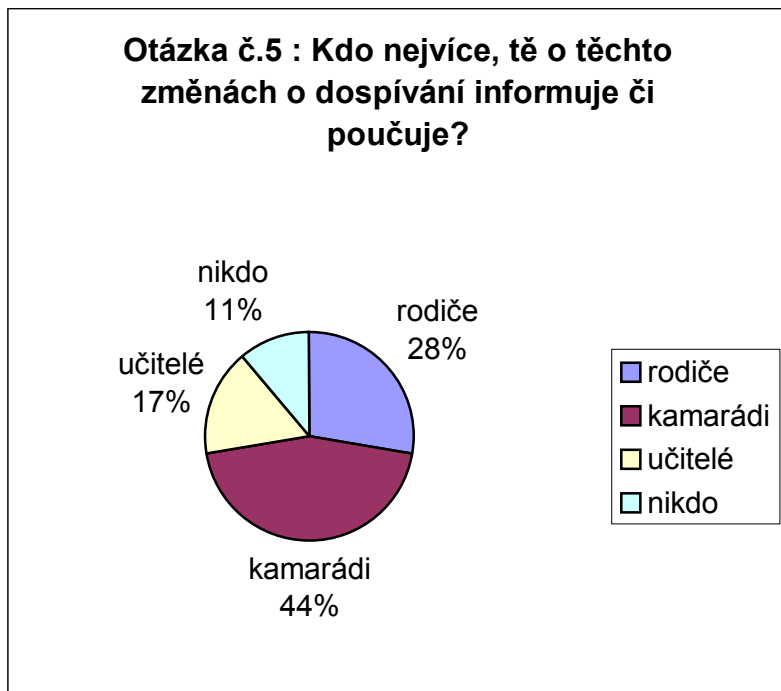
Otázka č. 5

Kdo nejvíce, tě o těchto změnách o dospívání informuje či poučuje?

T16 – Vyhodnocení otázky č. 5

Otázka č. 5	rodiče	kamarádi	učitelé	nikdo
Kdo nejvíce, tě o těchto změnách o dospívání informuje či poučuje?	5	8	3	2

G18 – Procentuální vyjádření otázky č. 5

Z G18 je patrné, že nejvíce se poučení těmto dětem dostává od vrstevníků (kamarádů) a to ve 44%. Rodiče zaujali místo druhé a to 28%. Učitelé se dostali na místo třetí 17%. A 11% tázaných uvedlo, že je neinformuje o změnách v dospívání nikdo.

Předpoklad č. 3, že dětem pohybující se na úrovni mírné mentální retardace, kterým chybí autoedukace a aktivita ve zvědavosti, více chybí i poučení od rodičů o problémech v sexuální výchově a dospívání, **se potvrdil**.

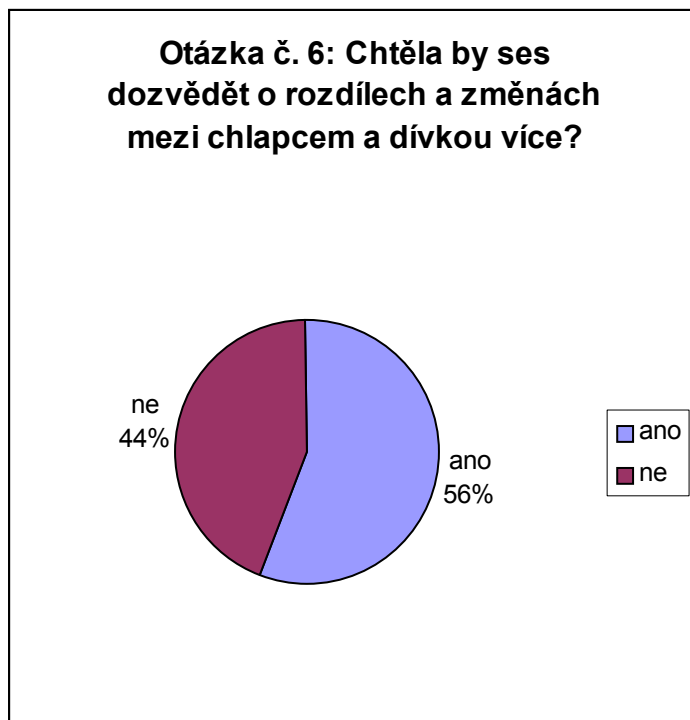
Otázka č. 6

Chtěl(-la) by ses dozvědět o rozdílech a změnách mezi chlapcem a dívkou více?

T17 – Vyhodnocení otázky č. 6

Otázka č. 6	ano	ne
Chtěla by ses dozvědět o rozdílech a změnách mezi chlapcem a dívkou více?	10	8

G19 – Procentuální vyjádření otázky č. 6

Z G19 a T17 je patrné, že 56% žáků se chce o rozdílech mezi dívkou a chlapcem dozvědět víc a 44% žáků uvedlo, že nikoliv.

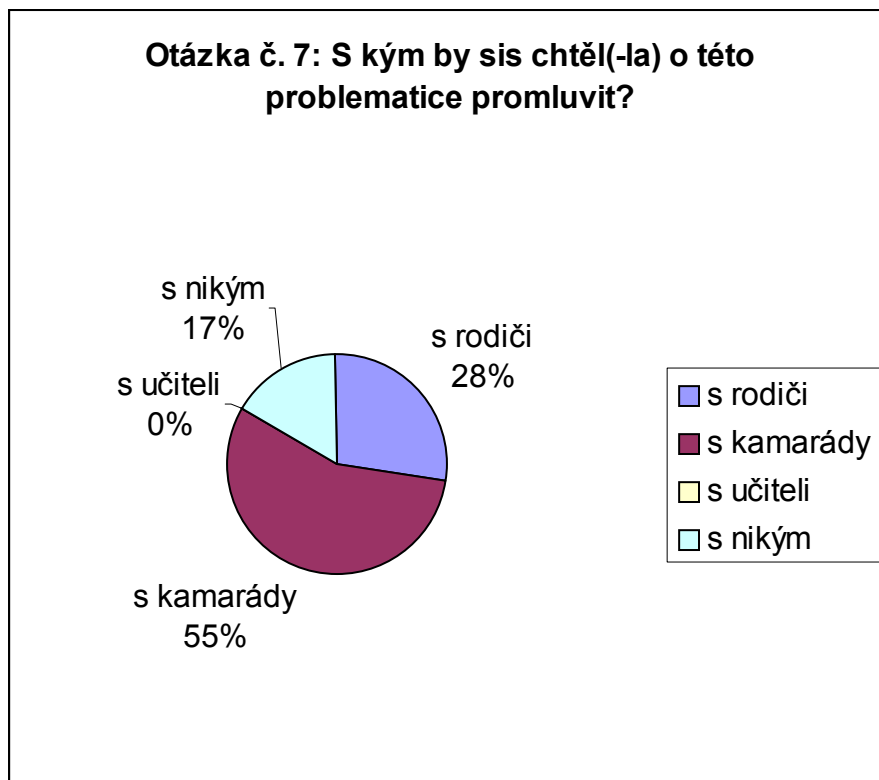
Otázka č. 7

S kým by sis chtěl(-la) o této problematice promluvit? Koho by si oslovil(-la)?

T18 – Vyhodnocení otázky č. 7

Otázka č.7	s rodiči	s kamarády	s učiteli	s nikým
S kým by sis chtěl(-la) o této problematice promluvit?	5	10	0	3

G20 – Procentuální vyjádření otázky č. 7

G20 znázornil, že žáci na úrovni mírné mentální retardace si nejvíce o těchto problémech chtějí promluvit s kamarády (55%). Na druhém místě se umístili rodiče (28%).

3.6 Shrnutí výsledků praktické části

Průzkum byl zaměřen na problematiku rodinné a sexuální výchovy pubescentů a adolescentů na druhém stupni základní školy. Kontrolní skupiny byly tři a týkaly se dětí staršího školního věku.

Všechna data, týkající se zpracování a ověření stanovených předpokladů, byla v praktické části shrnuta v jednotlivých tabulkách a grafech.

Vzorkem kontrolní skupiny č. 1 bylo 190 dětí ze základní školy. Průzkumu a ověření předpokladu č. 1 se zúčastnili všichni žáci a bylo využito metody didaktického testu.

První předpoklad se nám potvrdil ve všech zkoumaných ročnících základní školy. Celkově lze z výsledků T2 konstatovat, že dívky dosahovaly podstatně větších vstupních znalostí o dospívání než chlapci. Jak uvedl Střelec et al (1992) dívky dozrávají tělesně a psychicky dříve, přibližně o 1 až 2 roky. Též problematika dospívání je zajímavá dříve než chlapce. V tabulce T2 je také znázorněn rozdíl znalostí v jednotlivých ročnících ve prospěch dívek. A z grafu G3 je zřejmé, že znalosti žáků jsou větší úměrně zvyšujícímu se věku žáků.

K ověření předpokladu P2 byl vybrán vzorek 60 dětí druhého stupně výše uvedené základní školy. Průzkumu se zúčastnili žáci ve věku od 11 do 16 let.

Předpoklad č. 2, že po odtabuizování problematiky sexuální výchovy se nejvíce poučení dětem dostává od jejich rodičů, se nepotvrdil. 46% tázaných respondentů se informace o dospívání dozví především od svých kamarádů (viz G9).

Příjemné bylo zjištění, že na druhém místě o informovanosti v dospívání dětí se umístili učitelé (32%). Na třetí místo se dostaly informace od rodičů, odpovědělo (17%) respondentů. Z televize se informace o dospívání dozvěděli 2% tázaných a 3% žáků uvedli informace z internetu (viz G9).

K ověření předpokladu P3 byl vybrán vzorek 18 žáků druhého stupně základní školy. Tyto děti se pohybují dle klasifikace na hranici mírné mentální retardace. K ověření tohoto předpokladu bylo využito metody interview.

Z G18 je patrné, že nejvíce se poučení těmito dětem dostává od vrstevníků (kamarádů) a to ve 44%. Rodiče zaujali místo druhé a to 28%. Učitelé se dostali na místo třetí 17%. A 11% tázaných uvedlo, že je neinformuje o změnách v dospívání nikdo.

Předpoklad č. 3, že dětem pohybující se na úrovni mírné mentální retardace, kterým chybí autoedukace a aktivita ve zvědavosti, více chybí i poučení od rodičů o problémech v sexuální výchově a dospívání, se potvrdil.

4 ZÁVĚR

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zjištění jaké místo v rodinné výchově pubescentů a adolescentů zaujímá poučení o dospívání se zvláštním zaměřením na jedince s mírnou mentální retardací.

Vypracování této bakalářské práce řadí rodinnou výchovu mezi prostředky, které jsou nezbytné pro formování společensky uznávané lidské bytosti. Napomáhá k lepším mezilidským vztahům, nabádá k vytvoření žádoucích rodinných a manželských modelů. Rodinná výchova a s ní i výchova sexuální má i funkci ochranou – zabraňuje nechtěným a nežádoucím situacím. Rodinná výchova by měla probíhat v rodinném i školním prostředí a to již od útlého věku dítěte. Obě tyto instituce mají nezastupitelnou funkci v této výchově.

Průzkum byl zaměřen nejen na zmapování znalostí v předmětu Rodinná výchova u žáků druhého stupně základní školy. Výuka o dospívání je tématickým okruhem předmětu Rodinná výchova na druhém stupni základní školy. Vyplývalo, že žáci jsou o daném tématu informováni i mimo školu. Potvrdil, že dívky dosahují podstatně větších vstupních znalostí o dospívání než chlapci. Průzkum také potvrdil, že po odtabuizování problematiky sexuální výchovy se nejvíce poučení dětem dostává od kamarádů. Komunikace žáků mezi rodiči se stále snižuje. Rodina v poučení o změnách v dospívání zaostává a vše dohání škola. Průzkum byl také zaměřen na děti pohybující se na hranici mírné mentální retardace a bylo prokázáno, že se těmito dětem také dostává více poučení o dospívání od jejich kamarádů, než od rodičů. Proto je nutné, aby škola zajistila dětem potřebné informace související s touto problematikou. Vypracovali jsme i návrh opatření pro rodiče i učitele zaměřený na komunikaci s dětmi (viz s. 64).

Vyučující, jenž se zabývá školní výukou rodinné a sexuální výchovy na druhém stupni základní školy, by měl splňovat i určité předpoklady. Má možnost v rodinné výchově aplikovat nepřeberné množství metod výuky. Není již v dnešní době omezen pouze klasickými metodami výuky. Učitelé mají také k dispozici množství didaktických pomůcek a audiovizuální techniku i množství odborné literatury. Přesto naše práce nabízí metodický postup na dané téma o dospívání, který je podrobně popsán v praktické části (viz s. 60). V tomto metodickém postupu dochází ke střídání metod výuky. Jsou preferovány především aktivizační metody. Cvičení jsou přizpůsobena věkové kategorii, která odpovídá žákům druhého stupně základní školy a školnímu prostředí. Metodický postup byl v praxi vyzkoušen a vypracován tak, aby co nejvíce

zaktivizoval žáky. Cvičení obsažená v metodickém postupu by měla zlepšit nejen znalosti o dospívání, ale také přispět k lepší atmosféře třídy a upevnit kolektiv třídy.

Průřezové zjištění o poučení o dospívání na druhém stupni základní školy se zvláštním zaměřením na děti v úrovni mírné mentální retardace a metodický postup na téma o dospívání jsou hlavními výsledky této práce.

5 NÁVRH OPATŘENÍ

Dnešní společnost si již uvědomuje důležitost výchovy rodinné a sexuální. Ovšem stále tu přetrvávají rozpaky, které jsou důvodem pro předávání odpovědnosti někomu jinému. Jistě bude na místě otázka, proč tomu tak je. Rodiče i vyučující stále tápou, jak tyto informace nejlépe předat dětem. Uvědomují si, že nestačí tuto problematiku jednou zmínit a jít od toho. Jsou si vědomi, že nejpřínosnější by pro děti bylo, kdyby se naučily si nebezpečí uvědomovat a podle toho přizpůsobily i své jednání a chování. Lze konstatovat, že naučení zmíněných znalostí a dovedností, které rodinná výchova podporuje, bude možné za podmínky, že se bude jednat o dlouhodobou záležitost. Pokud se chceme dětem v této oblasti dlouhodobě věnovat, musíme být nápaditý. Probírané téma jim musíme nabízet několika různými způsoby a podporovat motivaci. K tomu nám zajisté pomůže obměňování výukových metod a prostředků, začleňování pomůcek, změny v prostředí a změny v organizaci.

5.1 Návrh metodického postupu výuky do hodin v předmětu Rodinná výchova

Část první:

Pro usnadnění práce vyučujícím je vytvořen metodický postup na předem určené téma.

Navrhujeme židle ve třídě pro výuku uspořádat do kruhu, tím vytvoříme optimální prostředí pro diskusi a požádáme žáky, aby zaujaly svá místa. Učitel sedí mezi nimi a diskuse na téma „ O dospívání“ může začít.

Vzdělávací cíl: Znalost změn v období dospívání (úvod)

Výuková metoda: Diskuse a výtvarné vyjádření

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: papír formátu A3, fixy či pastelky

Období velkých proměn

Puberta, období dospívání, vnáší do života dívek i chlapců řadu významných tělesných, duševních i citových změn. I vy se teď zřejmě ocitáte na počátku tohoto období. Možná jste si už povídali o tom, co vás asi v příštích dnech, měsících či letech čeká. Někteří z vás se těší, že už brzy budou dospělí, jiní se obávají.

V každém případě je dobré vědět, jaké proměny období dospívání do vašeho života přinese, a připravit se tak včas na problémy, které se před vámi mohou objevit.

Všichni dospělí, včetně vašich rodičů, museli obdobím dospívání projít. Nejde o nic vyjímečného a ani nepřirozeného. Také oni prožívali změny, jaké se možná právě teď dějí s vámi. Rozhovor na intimní téma s někým, komu velmi důvěřujete, vám může pomoci se s problémy dospívání snadněji vyrovnat.

Nyní se rozvine diskuse k danému tématu. Žáci nenásilně začnou reagovat na toto období. Jaké mají zkušenosti, jestli si s nimi doma o dospívání někdo povídá atd. Dle rozvrženého výukového času v hodině, vyučující sám rozhodne o změně, jestli je vhodné přejít k úkolu č. 1.

Úkol č. 1:

Zamyslete se nad tím, kteří lidé na vás mají v životě nějaký vliv. Jak se stali také součástí vašeho života? Stýkáte se s nimi hodně často, takže mají možnost výrazně ovlivňovat vaše chování? Na větší list papíru nakreslete stůl, ke stolu posadte všechny ty, kteří ovlivňují vaši cestu životem. Kde budete sedět vy?

Představte své „lidičky“ ostatním. Ovlivňujete také vy někoho z nich?

Průběh:

Vyučující bude bedlivě naslouchat názorům a zkušenostem žáků. Nechá každého, kdo projeví zájem hovořit. Po té diskusi společně uzavře a zhodnotí. Podle času v hodině vyzve žáky k úkolu č. 1. Žáci se opět vrátí na svá místa do lavic a vyučující podá instrukce k vypracování úkolu č. 1. Žáci si rozdají papíry o velikosti A3 a mohou začít pracovat. Ke konci hodiny každý z nich představí své „spolustolovníky“.

Část druhá:

Vzdělávací cíl: Změny v ženském a mužském těle během puberty
 Působení hormonů v lidském těle

Výuková metoda: Přednáška (výuka) a výtvarné vyjádření

Časová dotace: 45 minut

Pomůcky: balící papír, fixy

Pro tuto část jsme navrhli nejprve výtvarné vyjádření a po té výklad. Důvodem bylo zjistit znalosti o změnách v dospívání ještě před výkladem vyučujícího, který po výtvarném vyjádření žáků naváže na výuku.

Úkol č. 2:

Žáky ve třídě rozdělíme na skupiny podle pohlaví. Jedna skupina bude tvořena mužským pohlavím a druhá ženským pohlavím. Instrukce pro tyto dvě skupiny jsou: na velký arch balícího papíru obkreslete obrys svého spolužáka. Dále se pokuste do obrysu této postavy zapsat pomocí fixy všechny znaky spojené s dospíváním.

Dále porovnejte své znaky s ostatní skupinou, popřípadě se dohodněte na změně a dopište. Vyučující zhodnotí a pochválí jednotlivé skupiny. Žáci se po dokončení úkolu č. 2 vrátí opět na svá místa a výklad o dospívání může začít.

Měnící se city a dospívání začíná

V průběhu dospívání dochází obvykle k náhlým změnám v citech. Všechno budete prožívat intenzivněji, citlivěji. Jeden den jste prostoupeny pocity velkého štěstí i spokojenosti, a hned v zápětí pod tíhou nevysvětlitelné změny se projevujete smutně, jste bez zájmu. Změny, které probíhají v organismu během puberty, jsou zahájeny v okamžiku, kdy hypofýza (žláza s vnitřní sekrecí umístěná pod přední částí mozku) vyšle signál způsobující vzestup hladiny pohlavních hormonů. Pohlavní hormony produkované pohlavními žlázami napomáhají dozrávání pohlavních žláz a ovlivňují i vznik druhotných pohlavních znaků.

Ženské pohlavní žlázy – vaječníky – produkují ženské pohlavní hormony (estrogen a progesteron).

Mužské pohlavní žlázy – varlata – tvoří mužský pohlavní hormon (testosteron).

K názornému výkladu využijeme přílohy č. 7, dále přílohu č. 8 a č. 9.

Příloha č. 7 – znázorňuje působení hormonů v lidském těle. Dále informuje o hypotalamo- hypofyzárním systému a také vystihuje kontrolu činnosti vaječníků a varlat.

Příloha č. 8 – znázorňuje změny v ženském těle během puberty

Příloha č. 9 – znázorňuje změny v mužském těle během puberty

Správně utvořené dvojice pojmů o dospívání:

1. hymen.....panenská blána
2. kapavka..... nemoc přenosná pohlavním stykem
3. menstruace.....měsíčky
4. erekce.....zvětšení a ztopoření penisu
5. antikoncepce.....kondom

5.2 Návrh opatření pro rodiče i učitele

Komunikace s dětmi

Za nejdůležitější považujeme dobrou komunikaci s dětmi. Doporučujeme se nad touto problematikou zamyslet a přijmout následující návrh opatření. Naše studie vyžaduje návrh s kterým souhlasíme a podle Karnsové (1995) uvádíme, že většina dospělých mívá z různých důvodů při komunikaci s dětmi problémy. Některé lze přičíst na vrub nevyslovenému očekávání, jiné bývají způsobeny nesprávným odhadem zralosti dítěte, a tedy nevhodným přístupem. Dospělí se někdy dostávají do problémů také proto, že považují za samozřejmé, že vše chápou, a nedokážou své první dojmy přehodnotit.

Většinu komunikačních problémů má na svědomí čas – nevěnujeme dostatek času tomu, abychom se ujistili a ověřili si, zda je naše sdělení jasné. Autor sdělení je odpovědný za jeho jasnost a tím také za úspěch komunikace. Při komunikaci dospělých s dětmi se neúspěch z jakýchsi důvodů přičítá dětem: „To dítě mě neposlouchá. Mohla bych se umluvit, ale není to nic platné...Loni jsem učila jeho bratra a byl úplně stejný. Ty děti prostě...“

Vinu nenesou vždy děti. Mnohem častěji se stává, že dospělí neumějí mluvit tak, aby jim děti byly schopny naslouchat. Děti příliš často trápíme škatulkováním a předsudky, protože dospělí k nim nedokážou proniknout. Naše logika má trhliny. My – dospělí – jsme profesionálové a měli bychom usilovat o to, aby žádné dítě nezůstalo stranou.

Zásady, na nichž stavíme práci s dětmi:

- ✓ Všechny děti se mohou určité věci naučit, ale ne stejným způsobem a ve stejnou dobu.
- ✓ Všechny děti potřebují dospělé, kterým by na nich záleželo, ale ne všem dětem se takové péče dostává.
- ✓ Všechny děti potřebují ve škole získat kladné zkušenosti, a známky nejsou nezbytně jediným měřítkem školních úspěchů.
- ✓ Všechny děti potřebují umět přemýšlet, nikoli jen řešit příklady nebo konstatovat fakta.

Náš svět je uspěchaný, hledá okamžité uspokojení a středem jeho zájmu je dospělý člověk, zatímco děti zůstávají stranou. Ústřední otázkou rodinného života se stalo plnění pracovních povinností. Změnila se také pravidla rodinného života a role členů rodiny. Z historické perspektivy byl vztah mezi dětmi a dospělými dán společenským očekáváním a normami. Tyto normy přispěly také k vymezení hranic chování. Rodiče dříve bývali starší a náležel jim respekt a vážnost.

Změny, kterými za poslední léta svět prošel, tuto vnitřní moc dospělých podemlely. Dospělí musejí čelit skutečnosti, že moc nad dětmi už nemohou využívat jako „donucovací“ prostředek. Vztahy přestaly automaticky vyplývat z rolí. Dobré vztahy s dětmi si musíme zasloužit.

Nejlepší způsob, jakým lze vztah s dítětem navázat, je získat si jeho úctu zkušeností, empatií nebo úsilím. Při snaze o ovlivnění dítěte však obvykle jako motivaci užíváme odměnu nebo trest. Tyto formy ovlivňování působí jen krátkodobě a postupně ztrácejí na účinnosti. Na děti nejlépe zapůsobíme tím, že budeme upřímní a poctiví.

Návrh tohoto opatření je směřován jak k rodičům, tak k učitelům. Zásady výše uvedené a rozepsaná problematika o komunikaci, by nás měla vést k zamyšlení nad vším co doposud děláme a jak to děláme. Je na každém z nás, co si z následujících doporučení osvojí.

5.2.1 Doporučená literatura pro rodiče i pro učitele

KARNSOVÁ, Michelle. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. 1. vyd. Praha: 1995. ISBN 80-7178-032-4.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-7178-085-5.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele*. 1. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-7178-022-7.

DINKMEZER, Don – D. McKAY, Gary. *Efektivní výchova krok za krokem*. 1. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-85282-92-5.

PREKOP, Jirina. *Jak být dobrým rodičem*. 1. vyd. Praha: 2001. ISBN 80-247-9063-7.

DAINOWOVÁ, Sheila. *Jak přežít dospívání svých dětí*. 1. vyd. Praha: 1995. ISBN 80-7178-051-0

(dále také odborné časopisy, publikace a videopořady)

6 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: 1993. ISBN 80-7066-534-3.

DINKMEZER, Don – D. McKAY, Gary. *Efektivní výchova krok za krokem*. 1. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-85282-92-5.

DUNOVSKÝ, Jiří et al. *Výchovně vzdělávací program: O dospívání a menstruaci*. 1. vyd. Praha: 2001. ISBN 80-7041-496-0.

FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi*. 1. vyd. Praha: 1997. ISBN 80-7178-063-4.

HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

KARNSOVÁ, Michelle. *Jak budovat dobrý vztah mezi učitelem a žákem*. 1. vyd. Praha: 1995. ISBN 80-7178-032-4.

KYRIACOU, Chris. *Klíčové dovednosti učitele*. 1. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-7178-022-7.

MARÁDOVÁ, Eva. *Rodinná a sexuální výchova v proměnách současné školy* [online]. Vystaveno 31.12.2006 [cit. 2007-1-5]. Dostupné z: <http://www.planovanirodiny.cz/view.php?cisloclanku=2006062701>

MARÁDOVÁ, Eva. *Metodická příručka: Výchova ke zdraví*. 1. vyd. Praha: 2006. ISBN 80-7168-973-4.

MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života I*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-7168-033-8.

MARHOUNOVÁ, Jana. *Rodinná výchova: Základy rodinného života II*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-7168-034-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Dítě a rodina*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-04-25236-2.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 1. vyd. Praha: 1996. ISBN 80-7178-085-5.

PALOUŠ, Radim. *Čas výchovy*. 1. vyd. Praha: 1991. ISBN 80-04-025415-2.

PELIKÁN, Jiří. *Výchova jako teoretický problém*. 1. vyd. Ostrava: 1995. ISBN 80-85498-27-8.

PRŮCHA, Jan. *Moderní pedagogika*. 1. vyd. Praha: 1997. ISBN 80-7178-170-3.

STŘELEČEK, Stanislav et al. *Kapitoly z rodinné výchovy*. 1. vyd. Praha: 1992. ISBN 80-85298-84-8.

ŠVARCOVÁ, Iva. *Mentální retardace*. 2.vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-821-X.

ŠVINGALOVÁ, D. *Metodické pokyny pro zpracování bakalářských prací*. 1. vyd. Liberec: TU, 2003. ISBN 80-7083-704-7.

VON SCHOENEBECK, Hubertus. *Život s dětmi bez výchovy*. 1. vyd. Pardubice: 1997. ISBN 80-7194-107-7.

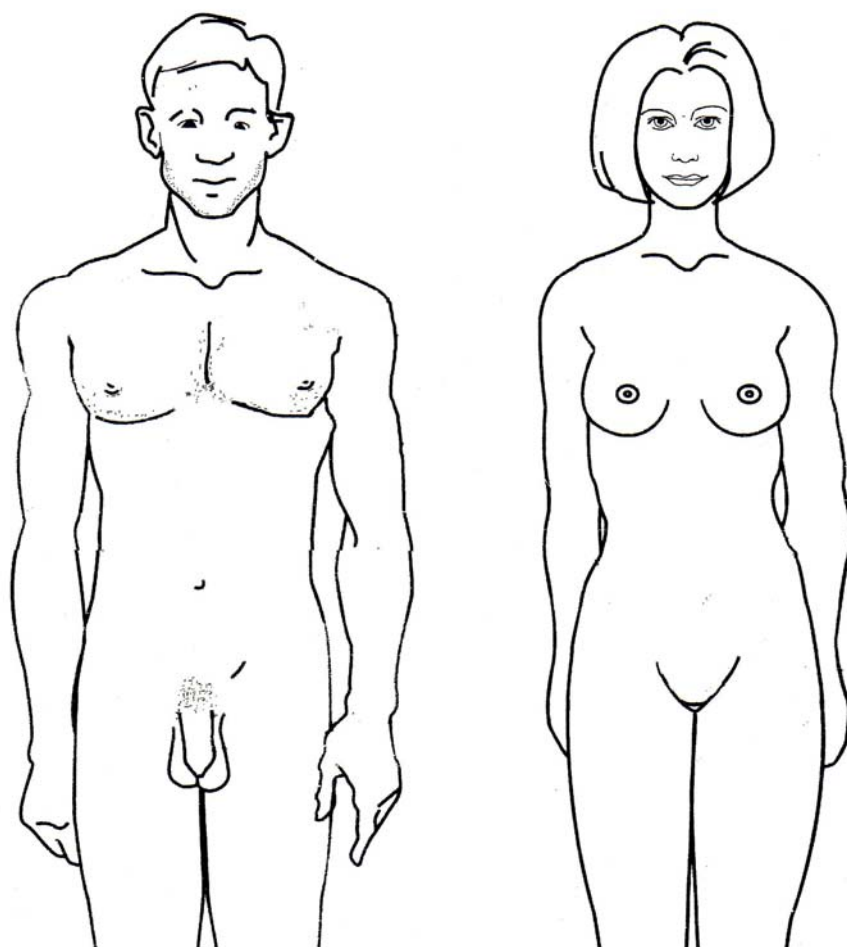
7 SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha č. 1 : Motivační námět - znaky spojené s dospíváním (viz text –s. 36)
- Příloha č. 2 : Motivační námět - změny v ženském těle během puberty (viz text –s. 36)
- Příloha č. 3 : Motivační námět - změny v mužském těle během puberty (viz text –s. 36)
- Příloha č. 4 : Motivační námět (viz text –s. 36)
- Příloha č. 5 : Dotazník pro žáky druhého stupně základní školy (viz text –s. 36)
- Příloha č. 6 : Interview (viz text –s. 36)
- Příloha č. 7 : Působení hormonů (viz text – s. 63)
- Příloha č. 8 : Změny v ženském těle během puberty (viz text – s. 63)
- Příloha č. 9 : Změny v mužském těle během puberty (viz text – s. 63)

8 PŘÍLOHY

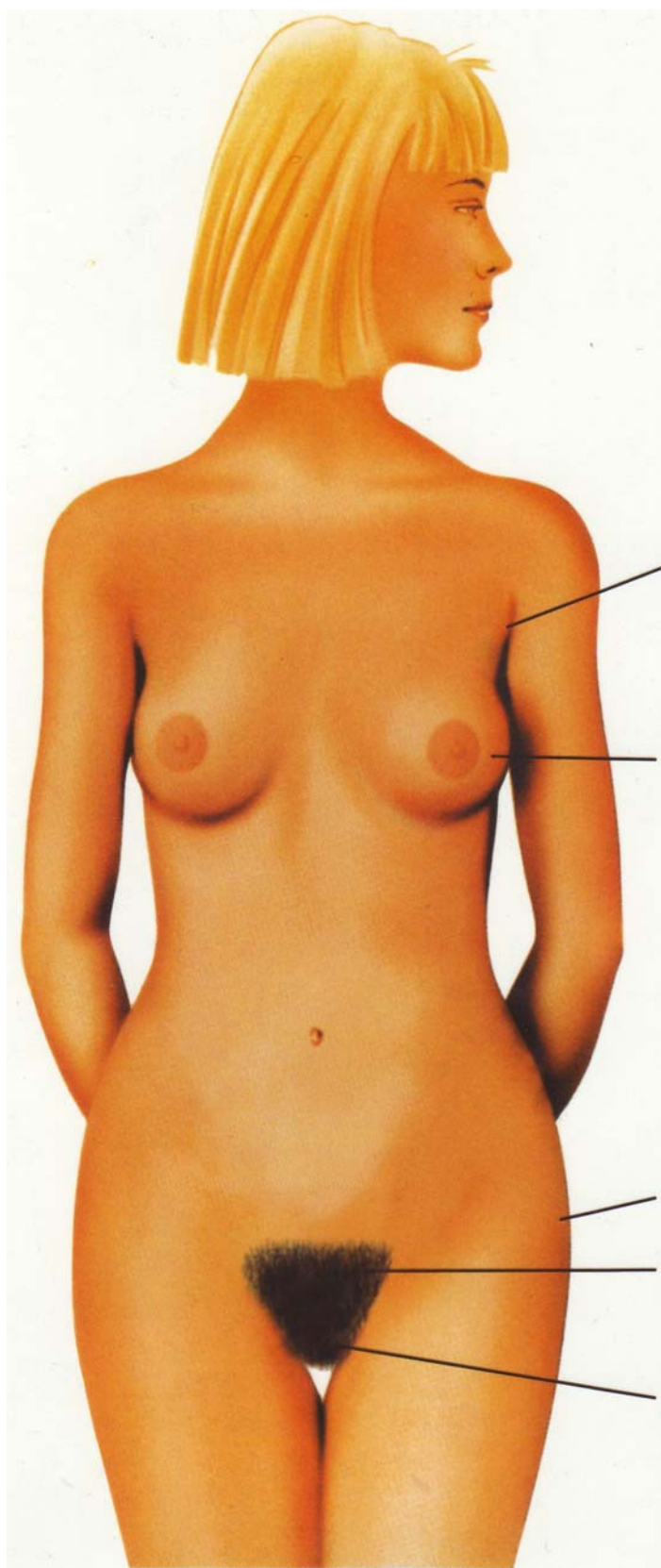
Motivační náměty - Příloha

IV. Nakreslete typické znaky, které jsou spojeny s dospíváním.

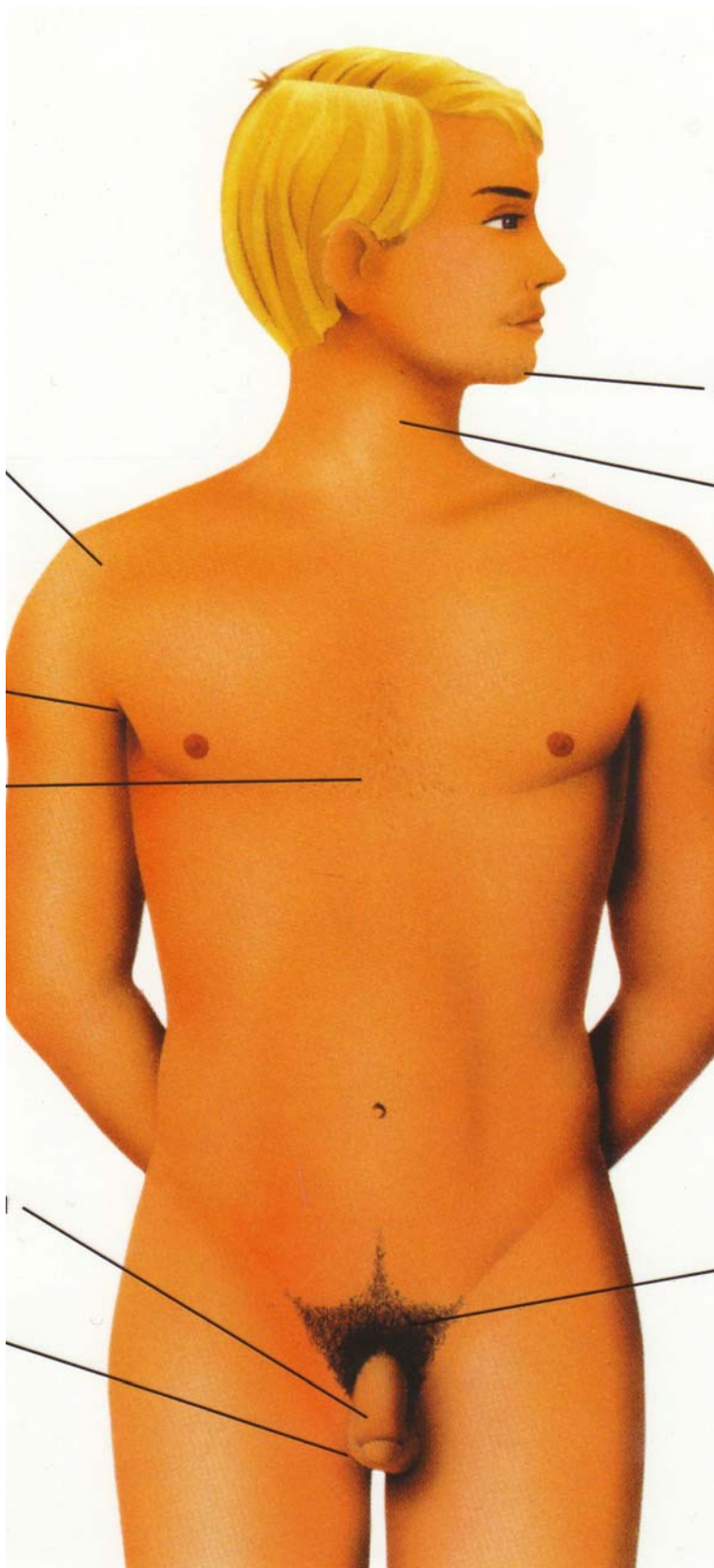

Příloha č.2

Změny v ženském těle během puberty

Změny v mužském těle během puberty

Motivační náměty - Příloha

I. Dokážete z následujících slov vytvořit správné dvojice?

hymen

kapavka

menstruace

erektce

antikoncepce

zvětšení a ztopoření penisu

panenská blána

měsíčky

kondom

nemoc přenosná pohlavním stykem

Příloha č. 5

Dotazník pro žáky druhého stupně základní školy Znalosti o dospívání a sexualitě

Milí žáci,

právě dokončuji studium na Technické univerzitě v Liberci, fakulty pedagogické, a zpracovávám zajímavý průzkum, který se týká některých důvěrných informací. Chtěla bych Vás touto formou požádat o svědomité vyplnění následujícího dotazníku.

Celý dotazník je anonymní a získaná data budou zpracována výhradně pro statistické účely.

Za Váš čas a spolupráci děkuje

Renáta Kadlecová

1) Jsem žákem:

a) 6. – 7. ročníku

b) 8. – 9. ročníku

2) Líbí se ti v současné době nějaké děvče (chlapec)?

ano

ne

3) Co se ti na něm (na ní) nejvíce líbí?

a) je hezká

b) chytrá

c) vtipná

d)

e)

f) atd.

g)

4) Víš o tom, že tě v tomto věku očekávají některé změny, které jsou součástí dospívání?

ano

ne

5) Odkud nejvíce jsi se tyto informace dozvěděl?(dozvěděla):

- a) od rodičů
- b) od kamarádů
- c) od učitelů
- d) z televize
- e) z internetu
- f) z časopisů a knih

6) Chtěl (-la) by ses dozvědět o této problematice a rozdílech mezi dívkou a chlapcem více?

ano

ne

7) Od koho by ses tyto informace chtěl(-la) dozvědět? Koho by si o vysvětlení požádal(-la)?

8) Viděl(-la) jsi někdy nepřístupný film pro mládež? (zakroužkuj)

ano

ne

9) Viděl(-la) jsi tyto filmy v televizi? (zakroužkuj)

ano

na DVD

na VHS

10) Viděl(-la) jsi tento film s dovolením rodičů?

ano

ne

11) Četl jsi nějaké vulgární

- a) články,
- b) knížky,
- c) témata na internetu?

Příloha č. 6

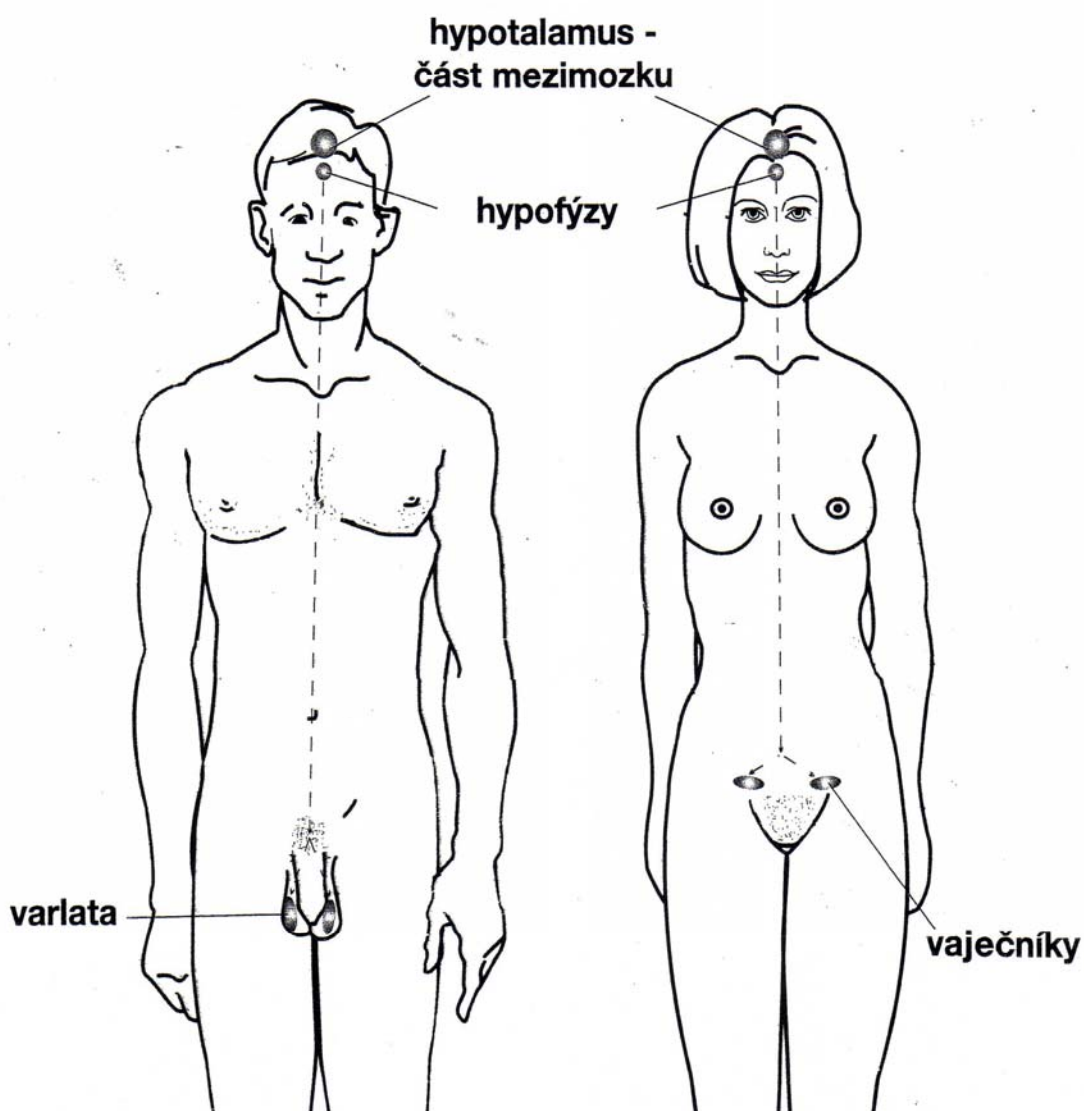
Interview

Otázky pro vybrané žáky

(děti pohybující se na hranici mírné mentální retardace)

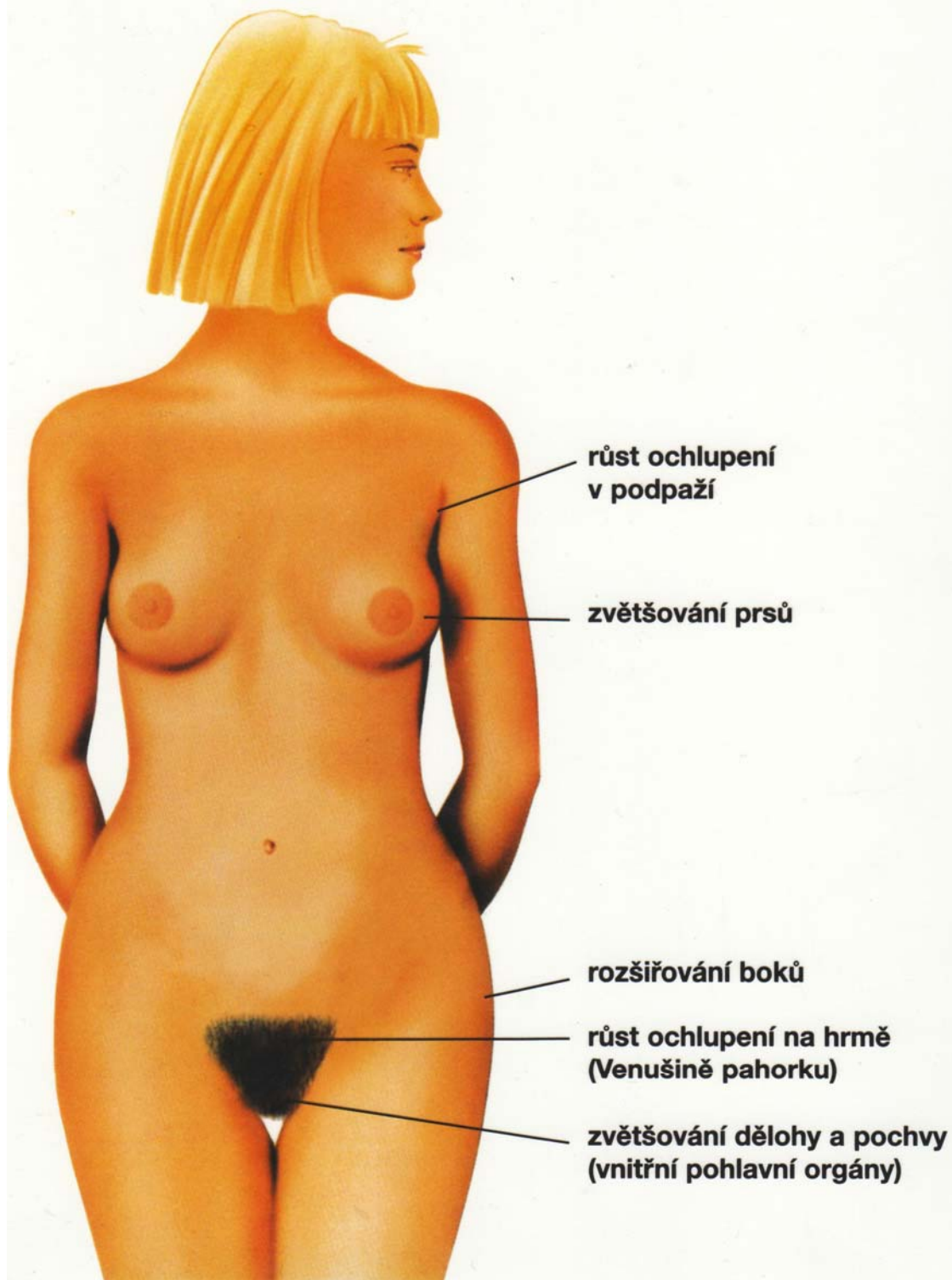
1. Líbí se ti nějaké děvče? Líbí se ti nějaký chlapec?
2. Proč se ti líbí, co je na něm(-ní) zajímavého?
3. Víš o tom, že tě v tomto věku očekávají některé změny spojené s dospíváním?
4. Kdo si s tebou o těchto změnách v dospívání povídá?
5. Kdo nejvíce, tě o těchto změnách o dospívání informuje či poučuje?
6. Chtěl(-la) by ses dozvědět o rozdílech a změnách mezi chlapcem a dívkou více?
7. S kým by ses chtěl(-la) o této problematice promluvit? Koho by si oslovil(-la)?
8. Viděl(-la) jsi někdy nepřístupný film pro mládež?
9. Viděl(-la) jsi tyto filmy v televizi?
10. Viděl(-la) jsi tento film s dovolením rodičů?
11. Četl(-la) jsi nějaké vulgární články, knížky či jiná témata na internetu?

Působení hormonů
Hypotalamo-hypofyzární systém
kontroluje činnost vaječnicků u žen
a varlat u mužů

2. folie

Změny v ženském těle během puberty

3. folie

Změny v mužském těle během puberty

